Bergensposten.

NR.2 september 2012 15. ÅRGANG

Bergensposten er en publikasjon som har vært utgitt av Statsarkivet i Bergen siden 1998. Dette er det 32. heftet i rekken.

Ansvarlig redaktør:	Yngve Nedrebø
Ansvarlig for utforming:	Tom Myrvold
Trykk:	Statsarkivet i Bergen
Opplag:	ca. 1000
Redaksjon avsluttet:	18. september 2012
Forsiden:	

Nisjen for St. Sunniva i den gamle trappeoppgangen er nå tilbake-ført til 1924-utseende. Når restaureringen er fullført skal St. Sunniva få tilbake sin gamle plass.

ISSN 1501-4436

Bergensposten.

Innhold

Fra redaktøren 2

Jan Bødtker: Morsomt helbrev til «landets eldste avis” 3

Trond Sætre: Byvandring i Berlin 6

Kristian Strømme: Stasiarkivet i Berlin 9

Gunnar Lian: Utferdstrang 15

Chr. Brun Larsen:
Gullsmed og kunsthåndverker Thorvald Olsen (1870- 1941) 28

Dag Bertelsen: Noen glimt inn i vestlandsslekten Moss 38

Statsarkivet i Bergen — byggesaken er inne i siste fase……52

Fra redaktøren:

Høstregnet har nådd Bergen, og det kan være på tide å finne innendørs beskjeftigelse. Vi håper vi kan hjelpe til å fylle litt av dette behovet for enkelte gjennom denne utgivelsen av Bergensposten. Bidragene har nok en gang strømmet på, og vi mener at vi også denne gangen har en variert meny å servere.

Post– og frimerkehistorikeren Jan Bødtker har vært på nett og handlet et brev fra 1853 som han presenterer for leserne.

Personalet ved Statsarkivet i Bergen var på studietur til Lübeck og Berlin i mai 2012. I forrige nummer ble en del av opplevelsen videreformidlet, og dette nummeret bringer de to siste beretningene fra turen.

Gunnar Lian har opp gjennom årene levert en rekke bidrag til tidligere utgaver av Bergensposten. Denne gangen ser han tilbake på sin ungdomstid som sjømann.

Christian Brun Larsen er utrettelig i sin søken etter opplysninger om «glemte» lokale kulturpersonligheter. Denne gangen er det gullsmed m.m. Thorvald Olsen han presenterer.

Dag Bertelsen har lenge samlet stoff om slekten Moss. Han har laget en komprimert utgave av slektshistorien for oss.

Leserne har gjennom de siste to årene fått følge utviklingen av byggesaken ved Statsarkivet i Bergen. Nå er det bare noen får uker igjen til alt skal være på plass. 1921-bygget vil være ombygd og restaurert, samtidig som nye magasiner og nye lokaler for mottak, ordning og konservering er på plass.

Neste nummer av Bergensposten er planlagt utgitt ved månedsskiftet november/desember.

Yngve Nedrebø

Jan Bødtker:
Morsomt helbrev til «landets eldste avis»...

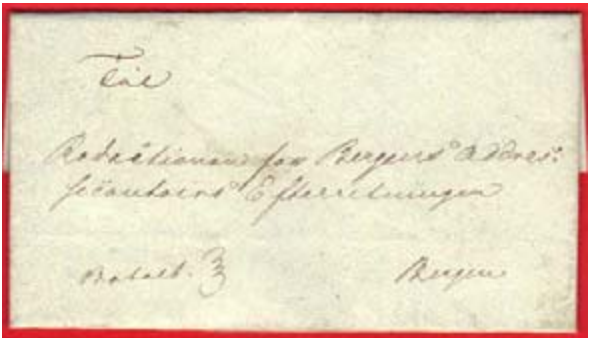

Med jevne mellomrom dukker det opp gamle arkiv som frimerkesamlere/ handlere kjøper og senere stykker ut på forskjellige nettauksjoner, blant annet QXL.

Jeg har fått tak i noen interessante eldre brev som har vært adressert til mine fjerne slektninger på 1870-tallet. Noen av disse er tidligere omtalt i «Den Blaa Löve».

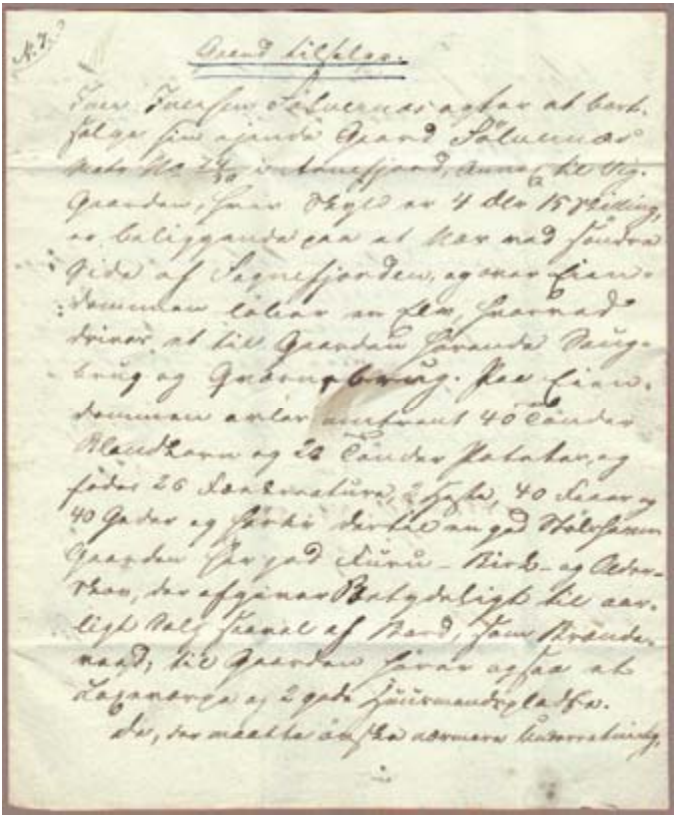

Det er alltid mer interessant når de gamle brev er såkalte helbrev med teksten skrevet på innsiden.

Å lese hva som opptok nordmenn for 150 år siden er alltid like spennende.

Men det gjelder å følge godt med og lese hele teksten på nettsidene, ellers kan mange godbiter gå hus forbi ...

Forleden kom jeg over et artig helbrev

på QXL, som tydeligvis ingen andre fattet interesse for. Det forutbetalte helbrevet er adressert til «Redactionen for Bergens Adressecontoirs Efterretninger». Brevet er innvendig datert: Sogndal, 28. juni 1853 og undertegnet CJ Fleischer. (Fleischer var prokurator i Indre Sogn og hadde tilholdssted i Sogndal).

Fleischer har tydeligvis fått i oppdrag å selge gården «Sølvernæs» i Arnefjorden (like ved Vik i Sogn), og av den grunn tar han kontakt med «Bergens Adressecontoirs Efterretninger» for å rykke inn salgsannonser for gården. Av den videre tekst går det frem at Fleischer ønsker annonsen innrykket tre gange med åtte dagers mellomrom.

Redaksjonen har gjort sine notater nederst på brevet om at annonsene kommer på trykk i henholdsvis nr. 80, 83 og 86, og at prisen for de tre annonsene er 12 skilling.

Notatet er underskrevet Hans Geelmuydens Enke, og ganske sikkert returnert til Fleischer selv om dette ikke fremgår av brevet.

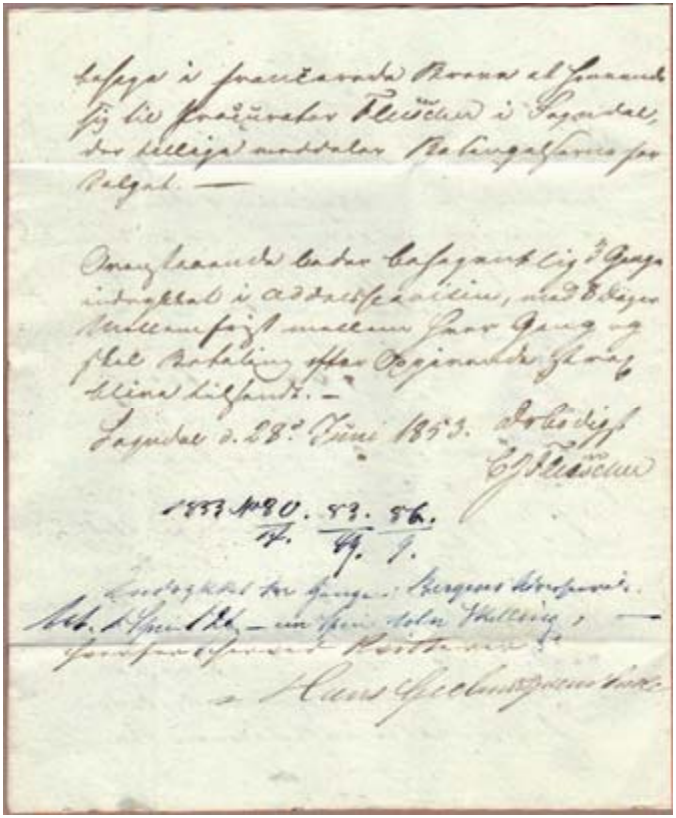

Et vakkert forutbetalt helbrev, sendt fra Sogndal i 1853 til adressaten «Redactionen for Bergens Adressecontoirs Efterretninger" i Bergen. Brevet er naturlig nok ikke frankert med frimerke, ettersom Norge nr. 1 først kom ut to år senere.

Veldig mye av prokurator Fleischers rikholdige korrespondanse har de senere år vært lagt ut på mange nettauksjoner.

Det som (i alle fall for min del) er like interessant som selve helbrevet fra Sogndal, er å se litt nærmere på «Bergens Adressecontoirs Efterretninger». Det er vel mer korrekt å omtale den som meldingsblad fremfor avis, da det stort sett var annonser og meldinger som fylte spaltene.

«Efterretninger fra Adresscontoiret i Bergen i Norge», som var det opprinnelige navnet, kom første gang ut 3. februar 1765 og var landets eldste avis.

«Trondhjems Adressecontoirs Efterretninger» så dagens lys to år senere, 3. juli 1767.

Det som interesserer meg aller mest ved «Adresseavisen» i Bergen, er at vi kan følge dens historie opp gjennom tidene og helt frem til «Morgenavisens» endelikt 6. februar 1984. Og når man har jobbet som journalist i avisen fra 1968 til konkursen i 1984, er det ikke så merkelig at et brev til «Bergens Adresscontoirs Eftrerretninger» skaper assosiasjoner og samlerglede.

Det var politimester Ole Brose som grunnla «Bergens Adressecontoirs Efterretninger» i 1765. I 1778 ble den overtatt av Knud Geelmuyden. Da han døde overtok hans kone og senere deres etterkommere.

I 1880 ble avisen omorganisert og overtatt av Bergens Aftenblad. I 1889 opphørte «Bergens Adresscontoirs Efterretninger» som eget organ, idet den ble innlemmet i Aftenbladet og ble senere organ for Høyre.

Under andre verdenskrig var det vanskelig for mange aviser, og i 1942 ble Bergens Aftenblad lagt ned.

Etter krigen i 1945 kommer «Morgenavisen» inn i historien til «Bergens Adressecontoirs Efterretninger» og «Bergens Aftenblad», idet «Morgenavisen» kjøpte forlagsrettighetene etter Aftenbladet. «Morgenavisen» ble etablert i 1902, og to år senere kom statsminister Christian Michelsen inn på eiersiden og «Morgenavisen» fikk et ikke ube tydelig oppsving.

Tirsdag 6. februar 1984 var det kroken på døren for «Morgenavisen», og 220 års avisdrift var historie.

Som en liten parentes kan jeg nevne at min forlengst avdøde far, var løpergutt i Aftenbladet fra han 13 år gammel i 1923 til 1928. Den gang måtte alle i familien jobbe for å skaffe inntekter til livets opphold.

Trond Sætre:
Byvandring i Berlin

Vi møtte guiden mandag klokka 13.55 ved Weltzeituhr på Alexanderplatz, etter ein pause på snaut to timar. Tidlegare på dagen hadde vi besøkt Stasiarkivet. Guiden vår var tysk, men fortalte på bortimot flytande norsk.

Vi tok U-Bahn til Checkpoint Charlie, som i dag er gjort til eit slags friluftsmuseum. Her tilbrakte vi nore minutt mens guiden forklarte oss om den allierte delinga av Berlin (og av Tyskland for øvrig) etter krigen. Checkpoint Charlie var ein grenseovergang reservert for dei allierte (sivile tyskarar hadde eigne grenseovergangar). Vi bevega oss deretter eit stykke bortetter grensovergangen, til ei gate med ein kuriøse historie: Her var muren bygd så nærme fortauet i vest-Berlin at folk som budde på vestleg side ikkje kunne gå ut hovudinngangen i si eiga leiligheitsblokk (muren blei seinare flytta nokre meter lenger ut på gata).

Vi bevega oss ytterlegare eit stykke, til Topographie Des Terrors. Her er eit lenger stykke av muren bevart (sjølv om det er store hol i den), men TDT er

ikkje først og fremst eit minnesmerke over muren, men heller eit museum for naziregimet sine brotsverk, også det ei utandørs utstilling. Denne var tydeleg populær blant turistane. Her forklarte guiden oss at muren var på 155 km alt i alt. Dei 45 km som skilte sentrum, og som ein vanlegvis tenker på når ein snakkar om Berlinmuren, blei bygd på

Guiden valde vidare å fokusere på eit par av byggverka som befant seg i same nabolag som TDT – Som det tidlegare SS-og Gestapo-hovudkvarteret, det nazistiske luftfartsministeriet i Wilhelmstrasse (i dag finansdepartementet), og delstatsparlamentet (tidlegare det prøyssiske parlamentet). Og Martin Gropius-bygget, oppkalla etter den neoklassisistiske arkitekten som teikna bygget. Det blei betydeleg skada i 1945, og ikkje restaurert før 33 år seinare. I dag er bygget mykje brukt til kunstutstillingar.

ei natt. At dei allierte (i motsetning til innfødde berlinarar) visste om planane forbausa mange av tilhøyrarane frå vår gruppe. Guiden forklarte vidare korfor muren blei bygd – Om kordan ikkje bare skilnader i politisk fridom, men også skilnader i løn, førte til for mykje avhopping. Mange frå aust pendla til arbeid i vest, og mange av desse valde etter kvart å ikkje vende tilbake.

Vi gjekk då mot Potsdamer Platz, og stoppa kort ved eit av dei bevarte vakttårna frå muren si tid. Andre stader var grensa mot vest minelagt, men dette kunne ein vanskeleg gjere i ein stor og internasjonal viktig by som Berlin. Derfor blei avhopparar i staden skote på frå vakttårn langs grensa (eit tema vi kom tilbake til heilt mot slutten av omvisninga). Av frykt for manglande lojalitet var vaktane frå andre distrikt i DDR, dei var sjeldan åleine på vakt, og vaktlista var rullerande.

Neste stopp var Potsdamer Platz sentralt. Her er i dag skyskraparar, moderne og symmetrisk plasserte. Under den kalde krigen låg området aude og ganske flatt fordi store delar av kvartalet var ingenmannsland.

Eit stykke bortanfor er Holocuast-memorialet (fullt, tysk namn: Denkmal

byport i 1791, og den leier inn til Pariserplatz (den gongen kongeleg boulevard) og Unter den Linden. Under krigen vart porten delvis øydelagd, men aust og vest blei einige om å bygge den opp att under den kalde krigen. Brandenburger Tor blei eit symbol på delinga av Berlin, men er nå eit symbol både på Berlin og heile Tyskland.

für die ermordeten Juden Europas), tegnet av arkitekt Peter Eisenman. Staden består av over 2000 sementblokker av varierande høgde. Jo lenger inn i memorialet ein går, jo djupare går blokkene, heilt til du kjem ut igjen på den andre sida. Symbolikken er omdiskutert. Mest oppsiktsvekkande er det kanskje at ei så stor tomt i sentrum (19 000 kvadratmeter) blei sett av til eit enkelt minnesmerke/kunstinstallasjon som ikkje kan brukast til noko anna.

Siste staden på det guida programmet var Brandenburger Tor, endå ein stad som lenge var i ingenmannsland. Porten var opphavleg bygd for å vere

Aller siste punkt på den guida turen var eit uoffisielt minnemerke over dei avhopparane som blei skotne og drepne då dei prøvde å krysse muren. Offisielle tal finst ikkje, men kjelder frå DDR hevder at det kan ha vore rundt 200. Andre meiner at dette talet er pynta på, og at det reelle talet er mykje høgare. Minnesmerket består av nokre kors med namn på, samt ein del bilder og avisutklipp, alt utstilt på eit gjerde like ved Brandenburger Tor. Dette blir heldt ved like takka vere privat initiativ og donasjonar, ettersom offisielle minnesmerke for dei drepne avhopparane ikkje finst.

Kristian Strømme:
Stasiarkivet i Berlin

For arkivansatte på tur til Berlin, finnes det en rekke muligheter med hensyn til arkivbesøk. Mest kjent er nok arkivet etter den beryktede østtyske etterretnings- og overvåkningstjenesten Stasi (Ministerium für Staatsicherheit). I et massiv av bleke betongkolosser i bydelen Lichtenberg i det forhenværende Øst-Berlin, ligger det som var hovedkvarteret til Stasi.

Hit var det en gruppe forventningsfulle arkivansatte hadde funnet veien mandag 7. mai 2012. Etter først å ha forsøkt å komme inn bakveien – som lå på fremsiden - ble gruppen vist rundt bygget og inn i bakgården. I det sørlige hjørnet av en stor åpen plass mellom blokkene, fant vi inngangen til arkivet. Her ble vi mottatt av et flott skilt som ønsket Statsarkivet i Bergen velkommen.

Heis i Stasiarkivet – Foto: Tom Myrvold

Manges oppmerksomhet, i hvert fall min, ble fort rettet mot heisen i foajeen. En sånn kontinuerlig gående sak med plass til en person i hver vogn, pyntet i blanklakkert treverk av en sort. Heisen fikk meg til å tenke på den østtyske dukkefilmen Jon Blund som gikk på NRK i min barndom – men nå stod den altså rett foran meg, helt stille og ute av drift.

Men Statsarkivets besøk på Stasiarkivet var fundert på mer enn studier av estetikken i østtysk statsforvaltning, så vi ble derfor raskt ledet inn i et seminarrom hvor våre verter, Dr. Scheintz og Anna Brossin, presenterte arkivets historie og drift.

Lov og orden

Bundesbeauftragter für Stasi-unterlagen (BStU), er etaten som forvalter dokumentene fra det tidligere østtyske Ministeriet for statssikkerhet, også kjent som Stasi. BStU ble opprettet i forbindelse med gjenforeningen av Vest- og Øst-Tyskland i oktober 1990. Som en konsekvens av demokratiseringen av det tidligere lukkede samfunnet i DDR, følte mange mennesker seg nå berettiget til å få vite om og hvordan de var blitt overvåket av Stasi.

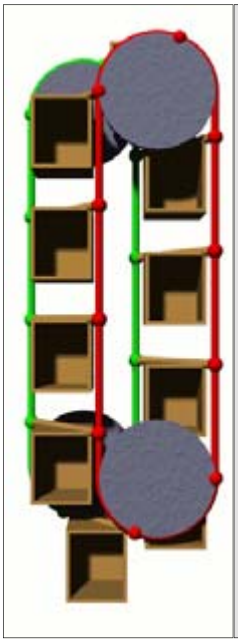

Paternosterheis

Fra Wikipedia, den frie encyklopedi

En paternosterheis er en anordning der noe transporteres langs en dobbeltlinje (slynge eller sløyfe, engelsk:loop) slik at «banen"er endeløs og bevegelsen kontinuerlig. Til forskjell fra vanlig transportbånd eller rulletrapp, er transporten toveis.

Frislipp av dokumentene uten noen form for regulering, skjønte man var umulig og veldig farlig. Mulighetene for at enkeltpersoner eventuelt ville finne på å hevne seg på angivere eller overvåkere var for stor, så den tyske riksdagen fikk derfor gjennom en lov om

Kartotek i Stasiarkivet – Foto: Tom Myrvold

Stasiarkivet i 1991, Stasi-Unterlagensetz, som regulerer hvem som skal få innsyn til hva i arkivet. En annen hensikt med loven var å gi den nye forente tyske staten mulighet til å avskjedige statsansatte som hadde hatt tilknytning til Stasi. Om lag 3,5 millioner undersøkelser ble gjort på tidligere østtyskere og statsansatte. Loven har senere blitt revidert av hensyn til rettsikkerheten for dem som var tilknyttet Stasi, da det i utgangspunktet ikke ble tatt hensyn til grad og varighet av tilknytningen deres.

Arkivet

BStU ble i starten satt opp med 15 regionkontor og 200 lokalkontor. På midten av 1990-tallet hadde organisasjonen opp mot 3000 ansatte til å ta seg av alle forespørslene om innsyn i dokumenter. Etterspørselen er fortsatt stor, men i dag er lokalkontorene avviklet og regionkontorene redusert til 12. Antall ansatte er omkring 1600.

De som arbeider ved hovedkontoret i Berlin, forvalter 112000 hyllemeter med arkiv, 1,4 millioner bilder, 34000 video og lyddokumenter. I tillegg finnes det ca 15500 sekker med makulert materiale som forsøkes gjenskapt.

Til å finne frem i materialet finnes det 39 millioner kartotekkort, fordelt på hoved-

Deler av det makulerte materialet – Foto: Tom Myrvold

og regionkontor. Den største enkeltavdelingen ved arkivet er Abteilung Auskunft, som er fremfinningsenheten. Etterspørselen er fortsatt så stor på dette området, at ventetiden for personer som søker innsyn i mappen sin er lang. Dette skyldes en innskrenkning i overførte resurser fra staten.

Det andre kjerneområdet ved arkivet, er forskning på Stasis historie og virksomhet. Arkivet jobber for å vedlikeholde den kollektive bevisstheten om Stasi og DDR, og organiserer foredrag, diskusjoner og publiserer ny forskning.

Etter innledningen, tok våre verter oss med på en rundtur i arkivet slik at vi skulle få se hvordan arkivet er satt sammen og hvordan de ansatte finner frem i materialet – samt å gi oss muligheten til å fornemme de enorme dimensjonene over DDR's maktapparat.

Arkivet er tilsynelatende godt besøkt både av tyske og utenlandske gjester. Runden vi gikk gjennom huset var godt merket med informasjonsplakater på både tysk og engelsk. Vi fikk se kartotekkort og mapper og visningseksemplarer laget for turister som oss. Som arkivansatte føler vi oss kanskje i noen tilfeller litt snytt når vi ikke får se "ekte"vare, men med et så spesielt materiale som dette er det også forståelig, og ikke minst fint å se at arkivet tar mandatet sitt på alvor.

Et vanntett system

Kartoteket, med sine millioner av kort, er organisert i datastyrte arkivskap som fungerer på samme måte som personheisen vi så i gangen – en slags beltemaskin som snurrer rundt og rundt på kommando. Som seg hør og bør i en sikkerhetsorganisasjon, ble arkivet konstruert på en måte som skulle sikre at ingen ansatte ville kunne tilegne seg kunnskap om hvem som ble overvåket. Indekseringen ble derfor laget som en tostegsprosess. En serie kalt F16, inneholdt navn og adresse på subjektet samt et registreringsnummer. Den andre serien kalt F22, var fysisk adskilt fra F16 og inneholdt kodenavn og registreringsnummer, samt en oversikt over mapper og aktiviteter. Ved å skille disse kortene og personene som jobbet med dem, søkte man å unngå spredning av informasjon som kunne skape intern konspirasjon i etaten.

Som en konsekvens av Stasis arbeid med å kartlegge personer, finnes det en rekke kort som ikke fører noen vei i arkivet. Årsaken kan være at Stasi fant dem som uegnet og dermed ikke fulgte det opp. Ikke alle kort har dette uttrykt, og det er derfor vanskelig for dagens personale å avgjøre om dette var en faktisk agent som jobbet for Stasi, eller en person Stasi overvåket med det formålet å rekruttere.

Stasiarkivloven fra 1991 gir rett til gratis innsyn i den grad personen som søker er et offer for overvåkning. Hvis personen jobbet for Stasi, må han betale for kopier av mappen/kort. På grunn av den ovennevnte usikkerheten ved mange av de arkiverte personene, har personalet en del utfordringer med å avgjøre behandlingen av innsynssaker.

Makulering

Indekskortene og mappene vi fikk se i arkivet, var fiktive dokumenter laget for visningsformål. Et lite øyeblikk var det dog noen som trodde vi fikk se «ekte» vare, nemlig en sekk med makulert papir. Men dette ble bekreftet å være nymakulert imitert Stasiarkiv. Jeg mistenker at noen av de makulerte magnetbåndene kan ha vært autentisk arkivvare, for jeg kan ikke forestille meg at noen av oss skulle hatt mulighet til å få noe ut av dem om vi tok med oss en meter i lommen.

Når vi først er inne på det makulerte materialet, som nevnt over 15500 sekker, må det sies at det arbeidet de så langt har gjort for å gjenskape dokumentene er meget imponerende. Da det ble opplagt for Stasi at DDR kom til å falle sammen, iverksatte man umiddelbart makulering av dokumenter. I første omgang startet de med enkel makulering for hånd, en rimelig grov oppriving av papir. Heldigvis

kom makuleringen ikke lenger for store mengder av disse dokumentene. Og det er disse håndmakulerte dokumentene som har vært forsøkt gjenskapt.

Fra 1995 og opp til i dag har en gruppe mennesker i organisasjonen klart å gjenskape hele 950 000 dokumenter fra opprevet papir. Ulempen med en slik grov makulering – og dermed fordelen for de som prøver å gjenskape det – er at de opprevne papirbitene i stor grad blir liggende relativt samlet i den sekken de er revet opp i. Derfor blir det ikke like uoverkommelig å finne papirbitene som hører sammen.

Utover den manuelle innsatsen, har arkivet lagt mye resurser i å utvikle et dataprogram, som ved hjelp av skanner og avanserte analysealgoritmer skal kunne klare å gjøre store deler av jobben automatisk. Vi ble opplyst om at dette skulle fases inn innen kort tid, og at det knyttet seg stor spenning til hvordan dette ville fungere.

Oppsummering

Etter rundturen vendte vi tilbake til seminarrommet hvor det ble åpnet for spørsmål og kommentarer. Et spørsmål som lurte seg frem var hvorvidt det var bevart noen elektroniske arkiver? På vår runde hadde vi utelukkende sett papir og noen makulerte magnetbånd (som jeg antar i hovedsak var lydfiler).

Svaret var marginalt, og likeså var det visst med elektroniske arkiver. Årsaken ble sagt å være at Erich Honecker i utgangspunktet ikke hadde stor tillit til datamaskiner, og kanskje spesielt til en slik sensitiv oppgave som Stasi utførte. Jeg mistenker at virkeligheten er litt mer komplisert enn det, men jeg vet også at mye av det østtyske elektroniske materialet har vært en stor utfordring med hensyn til lesing og gjenskaping – i tillegg til at det nok kanskje var noen andre i arkivet som kunne besvart det bedre.

Stort mer ble det ikke spurt om, og alle virket veldig fornøyd og fascinert over dette arkivbesøket. Før vi forlot åstedet, tok vi oss tid til å signere gjesteboken samt motta diverse informasjonsmateriell. Besøket ble avsluttet med et gruppebilde utenfor huset – og det ble trykket i forrige utgave av Bergensposten.

Gunnar Lian:
UTFERDSTRANG — eller en førstereisgutts opplevelser i begynnelsen av 1950-årene

Like etter den 2.verdenskrig innførte den daværende regjering kontraheringsstopp. Alle skip måtte foreta kontrollundersøkelse (klassing) i Norge. Selv fartøyer i fjerne farvann måtte foreta en såkalt «plikttur» til Norge. Det var følgelig ikke dokk- eller slipplasser for nybygg. Først på slutten av 40-tallet ble det igjen mulig for rederne å kunne foreta nykontraheringer ved verksteder i inn- og utland.

Da fartøyene kom til Norge benyttet flere av mannskapene anledningen til å mønstre av.

Vi guttene så med beundring på disse karene som spradet rundt i kaki, lyseblå eller brune gabardindresser med fargerike slips, kjøpt i «Unaiten» hos Lederfain i Brooklyn og andre salgsfolk, som hadde vært på visitt ombord. Karene spradet omkring mens de tygget Wrighly chewing gum og røkte Chesterfield, Lucky Strike eller Phillip Morris sigaretter.

De fleste så vi rundt «Iskremsalongen» i Kringsjåveien og borte ved pølseboden hos Valborg

Vi kunne observere skoleskipsgutter som klatret i masten og sto ute på rærne på «Statsråden». Det ble snakket lenge om ham som sto på hender oppe på mastetoppen.!!!

I siste året i folkeskolen, kan jeg huske at, vi fikk en stileoppgave «Hva vil du bli ???»

Jeg var temmelig skrivefør og bidro ofte til stoff i klasseavisen. Min drøm var å reise til sjøs og ta en utdannelse som styrmann og skipsfører. Dette la jeg ut om, i det vide og det brede, i den omtale stileoppgaven. Stor var min skuffelse da jeg mottok «rettelsen», hvor det med store røde bokstaver sto:

ALT FOR FRODIG FANTASI! Dette ansporet til å kunne nå mitt mål så snart som mulig,

Laveste alder for å mønstre ut var 15 år, med godkjennelse hjemmefra.

Min mor hadde en meget pen håndskrift. Dette benyttet jeg meg av, ved å spørre pent om hun kunne skrive navnet sitt på et stykke papir. Etter gjentatte overtalelser, om hvor pent hun skrev, fikk jeg den etterlengtete signaturen. Med min beste skrift skrev jeg: Jeg gir hermed min sønn ….. tillatelse til å mønstre ut.

Hyringskontoret var i 1950 i 2.etasje i «Arbeidshuset» ved siden av der rådhuset senere ble bygget.

Hyringssjefen Johnsen så strengt på meg, etter å ha lest «Fullmakten». Han sa: «Det er ikke dine foreldre som har skrevet fullmakten» hvortil jeg re-

pliserte: «Nei de e eg som har skrivve an, men de e min mor så har skrivve under.» «Fullmakten» ble godkjent og jeg ble stilt på «Tørn» (Hvilket vil si å bli stilt på listen over arbeidssøkende sjøfolk). Jeg innrømmet senere min brøde til min mor. Hun ble overrasket men tok det fornuftig, under den forutsetning at jeg ikke sa det til min far.

Jeg gikk til en reder som hadde et fartøy igjen etter krigsforlis. Han anbefalte meg å oppsøke en bekjent av ham, mannskapssjef Greve i A/S Ludwig Mowinckels rederi. Mannskapssjefen fortalte at de ville ha behov for to messegutter og en byssegutt om bord i M/S «HEINA», som ville ankomme Antwerpen 14 dager senere, i august 1950. Jeg måtte være oppmerksom på å få stemplet arbeidsledighetskortet mitt og være tilstede, for å melde min interesse når stillingene ble utlyst på mønstringskontoret.

I motsetning til skoleskipsguttene måtte vi andre, «ufaglærte», begynne i de mest utakknemlige jobbene om bord. Dagen kom da skipets navn og behovet for mannskaper ble ropt opp. Skipet var gått ut fra Akers Mekaniske i juni 1950. Det ble nesten slagsmål, blant oss på førstereis, om de omtalte stillingene. Byssegutten fikk omgående ansettelse. Den ene messegutten hadde vært 2 måneder tallerkenvasker om bord i m/s «Venus» mellom Newcastle UK og Bergen. Han hadde en kamerat han ønsket skulle komme med på samme båten. Det endte med at jeg vant dragkampen. Slutten på visen var at min far satte seg på mønstringsbok og pass, kvelden før jeg skulle reise, Han ble sjokkert, i særdeleshet, da han hørte at jeg skulle reise kl.07:00 neste morgen til Stavanger og deretter fly til Amsterdam. På spørsmålet om jeg hadde pakket og om hvilke klær jeg skulle ta med, måtte jeg ta ned kofferten fra loftet. I kofferten var min blådress, 2 skjorter, tannkrem og tannbørste. Det skranglet litt i den store kofferten jeg hadde funnet.

Min far fant frem en ren arbeidsskjorte,

M/S «Heina» Fotograf : Ukjent

som jeg formelig druknet i, tynn og mager som jeg var.

Det viste seg senere at noen gutter, med vanskelig eller småkriminell bakgrunn, simpelthen ble sendt til sjøs i oppdragende øyemed. Dette var et tveegget sverd. På noen fartøyer fikk ble de utsatt for uheldig påvirkning ved å bli dradd med i turing og festing av den eldre delen av mannskapet om bord.

Jeg var heldig som kom på en båt med en streng båtsmann fra Stavanger, et fint mannskap og en jovial tømmermann fra Kolltveit på Sotra.

Ved avgangen fra Bergen ble jeg oppnevnt som reiseleder med ansvar for billetter og reisekasse.

Hfl. 35.- (kurs 1,80) B. frc 200 (kurs 14. – per 100) F. fr 2000 (kurs 20 .- per 1000)

Med fra Bergen var en maskinsjef (Chief) som skulle ombord i et annet fartøy i Amsterdam. Han bestilte taxi for oss til jernbanestasjonen i Amsterdam.

Min skoleengelsk var vel ikke av de beste. På jernbaneperrongen gikk det i de dager selgere som ropte ut sine varer, Varene besto av epler, bananer, appelsiner m.m. I Norge hadde vi, i 1950, kun norske epler!

Jeg bestilte og til mine reisefellers store skuffelse endte vi opp med epler i stedet for appelsiner.

Til mitt forsvar vil jeg nevne at appelsiner kalles sinaasappelen på nederlandsk (Oranges på engelsk).

Med dette «fantastiske» ordforrådet endte vi opp på en liten jernbanestasjon i Antwerpen. Der sto en representant for skipet og ventet på oss. Det viste seg at det var generalstreik i Belgia ! (August 1950) Folket nektet å anerkjenne kong Leopold på grunn av hans unnlatelser under krigen.

Vi måtte vente på jernbanestasjonen, til agenten for skipet kom tilbake med billetter til Le Havre via Paris.

En kiosk i nærheten, som var åpen, solgte appelsiner og bananer. BANANER!!!! som ennå ikke var kommet skikkelig tilbake til Norge!!

Jeg kjøpte bananer for nesten alle de belgiske francene. Gjett om vi åt!!!

Agenten kom tilbake medbringende en høygravid kvinne som skulle besøke sin mann, 4. maskinisten på båten.

Ferden gikk videre til Paris hvor vi tok en taxi fra Gare du Nord til Gare du Ouest. Her overtalte den høygravide meg til å kjøpe et glass Vermouth til hver av oss. Verken vermouthen eller det at jeg måtte bruke av reisekassen smakte noe godt !

Vel kommet om bord stakk båten til sjøs. Første turen gikk til New York. På veien over Atlanteren kom vi ut i full storm fra Nordvest. Matrosene sa at «Rasmus» var skikkelig vill ute. Jeg skulle vaske mannskapslugarene. (7 maskinlugarer, 5 dekkmannskapslugarer, 1 båtsmanns-/ 1 tømmermanns- og 1 reparatørlugar og 4 bad, i tillegg til ganger og leidere (trapper). Jeg nevner

dette fordi det var pålagt en 15 åring! Om lørdagene var det å skifte på køyene. Dette ble totalt kalt «bakstørn» og etterpå inspiserte skipsfører, 1. styrmann, maskinsjefen (Chiefen) og stuerten det utførte arbeidet, vedlikehold og utbedringer som måtte gjøres.

Første turen kom vi ut for en veritabel storm. Bølgene gikk høyere en hekken (akterenden) på båten.

Jeg spydde som en gris! Til hjelp den første dagen fikk jeg en lettmatros til «baksttørn». Han var ikke nådig når jeg forsøkte å sluntre unna i sjøsykens kvaler. Arbeidet gikk på skift med den andre messegutten, En uke lugarer, den neste uken var å dekke på til ca 18 mann pluss båtsmann, tømmermann og reparatør. De tre sistnevnte var underoffiserer og hadde sin egen lille messe med en luke ut til pantryet (Bikjøkken med oppvaskekummer og kjøleskap).

Maten måtte hentes fra midtskipet og bringes akterover dekket i allslags vær. Var speileggene blitt kalde fikk vi høre det til gagns.

Foto : Gunnar Lian

DAGLIGE RUTINER I MESSEN:

Messeguttene måtte opp kl. 06:00 hver morgen.

Kl.06:30 Morgenkaffe og brød, smør og pålegg måtte stå dekket

Kl.07:00 var det å rydde bordene og vaske opp.

Kl. 09:00 Frokost med bl. annet; speilegg med bacon, rørte egg eller bønner i tomatsaus, på bordene

Kl.09:30 Vaske opp.

Kl. 10:00 (Tikaffe) Vaske opp.

Kl. 11: 30 Dekke bordene.

Kl. 11:55 var det tid for å hente maten i byssen.

Kl. 12:00 Middag

Kl.12:30- 13:00 Rydde bord og vaske opp

Kl. 15:00 Kaffetid med brød og pålegg (Ofte pålegg som var igjen etter skipsfører, maskinsjef og 1. styrmann (overstyrmann).

Kl.17:00 Var det kveldsmat. Denne kunne drøye ut, det var derfor kvelden før messegutten kunne tørne inn. I styggevær kunne det bli både kl. 20:00 og 21:00 før en var ferdig. Vaskevannet kunne renne ut over dørken, pøsen med matrester fulgte etter en, i slingringen.

Skipet kom en gang opp på toppen av en høy sjø (bølge) for deretter å stupe ned i bølgedalen. Oppvaskekummene ble tømt for vann, pøsen med matrester veltet og matrestene fløt på dørken! Jeg hørte flere brøl fra mannskapet. Det viste seg at flere stykker var regelrett kastet ut av køyene. Alt måtte være skinnende rent til neste morgen !

Det var ikke noe mor kjære mor!

PERSONLIG HYGIENE

Det var en behagelig overraskelse å finne moderne baderom om bord. Det var et for maskinmannskapet og et for dekksmannskapet. Underoffiserene hadde sine egne.

Badene var utstyrt med dusjer for varmt og kaldt vann. 2 a 3 vasker. WC var i separat rom.

Etter arbeidstid var det å ta seg en «All over», det vil si hel kroppsvask. Noen ganger var en så sliten at en bare tok seg en «Liverpool», det var å vaske ansikt og overkroppen.

Der var også eget vaskerom med vaskemaskin. Dette var litt av en luksus for de fleste. Hjemme var det mange ganger å bære vaskestampen opp fra kjelleren og koke varmt vann over gassblusset på kjøkkenet.

Klesvasken tok mor seg av i vaske-kjelleren med klekoker, vaskestamp og vaskebrett og skylling, ofte i iskaldt vann. (Noen av oss husker sikkert sangen «Kalde vatnet i kalde kjelleren det fryser….»)

Hårklipp ble utført av den mest klippekyndige om bord. Det kunne nesten se profesjonelt ut.

Prisen til «frisøren» var for det meste 3 pakker amerikanske sigaretter. Når en tenker over det i dag, var det neimen ikke rare prisen, selv datiden tatt i betraktning. 1 kartong sigaretter, som inneholdt 10 pakker a 20 stk sigaretter, kostet 1 US-dollar a kr. 7,15.

De fleste om bord hadde seilt ute under II verdenskrig. De snakket aldri om sine opplevelser fra den gangen. Kom vi inn på båtnavn fikk vi som regel bare vite at hun var «gått rett vest». Sjøfolk som var omkommet var også «gått vest». Noen andre forklaringer fikk vi aldri. Vi fikk derimot høre om skuffelsen i forbindelse med Nortra-shipfondet (Krigstillegg som ble holdt tilbake av eksilregjeringen i London.) Årsaken var at de norske sjøfolkene ikke skulle ha mer i hyre enn de engelske sjøfolkene. Norge hadde, i motsetning til England, aldri erklært Tyskland krig, men vi kjempet sammen med dem. Vi forsvarte vår rett for et hærtatt, nøytralt land NORGE. Sjøfolkene vendte hjem i gledesrus og ble tatt i mot som «fylliker og nerve-vrak». Mange snudde i «døren» og slo seg ned i Rotterdam, Antwerpen, Swansea, Cardiff og en rekke uten-landske havner. Her fikk de bo på rom over baren til de var blakke og gjerne hadde tatt litt på «krita». De var dyktige sjøfolk, straks de kom om bord. En del av hyren gikk med til å til-bakebetale skylden de hadde opp-arbeidet på bostedet. I 1960 årene, 15

år etter krigen!!!, begynte Sosialdepartementet å samle opp resten av dem som fremdeles befant seg rundt om i havnene og var villige til å reise opp til «Steinrøysa oppe i bakken» eller «Olalandet».

For å fortsette med historien:

Jeg glemmer aldri klokkelyden fra bøyerekken innover mot New York, til vi ankret opp for lege- og passkontroll utenfor karantenestasjonen ved Ellis Island. Tollerne, immigrasjonsoffiserene og marinelegene kom om bord.

De førstnevnte (Customsofficers) gjorde en grundig undersøkelse etter smuglervarer i lugarer og andre mulige gjemmesteder om bord. De neste («Emmigration») søkte etter blindpassasjerer (stow aways). Legene beordret «Ned med buksene!» (Lower your pants!) Deretter foretok de en grundig undersøkelse, av hele mannskapet, for mulige kjønnssykdommer. De erfarne krigsseilerne mukket litt for seg selv og mente at de amerikanske soldatene hadde mye skyld for syfilisen i Europa!

Utsikt fra toppen av aktermasten på m/s «Heina». foto : Gunnar Lian

Vel ankommet havneskurene i Brooklyn. Passasjerskipene hadde sine plasser i Hudson River ved Manhattan. Nå kom representantene fra forskjellige organisasjoner og selgere om bord.

Det kunne være Sjømannskirken ved hjelpeprest Åsgård, Frelsesarmeen ved brigadier Gunnar Lundsten, Metodistkirken og Sjømannsforbundet, «Unien».

Av andre husker jeg «Laundrymannen». Han hentet hvitskjortene og annet tøy for vask og rens.

Neste dag var han tilbake med klærne. Skjortene var vasket, strøket og stivet. Det sved litt i nakken en stund etter at vi hadde tatt skjorten på! Noe påtrengende var en klesselger, som tok flere av mannskapene opp i sin butikk i Brooklyn. Her ble sjøfolkene overbevist at kakiklær og de før nevnte gabardindressene var det eneste beste.

Om kvelden gikk vi i land, noen til den første sjappen «Pats Bar« utenfor «gaten« (porten fra toll og emigrasjonsområdet). Her fikk jeg for første gang se en musikkboks «Würlitzer« med «Irene good night«, «I am dancing with my darling to the Teneesewalz…» og andre melodier, for et påslag av «one dime» 1c.

De «eldre» sjøfolkene fikk meg mange ganger til å «steppe« til noen av platene, til allmenn jubel og gratis

«Budweiser» eller «Pats blue ribben» øl til mine «impressarioer»/ de «eldre sjøfolkene».

Pat fikk noe senere et knivstikk på nesen, av en illsint puertoricaner. Nesen ble noe tykkere og så aldri bedre ut siden. Arret var midt på den tykkeste delen .

Ved siden av baren var det en liten butikk for salg av arbeidstøy, eiet av en liten italiener. I butikken kunne vi kjøpe dongeri, «Wrangler- eller Leebukser» og, forete flygerjakker, «Pilotjackets» med skinnkrage og lommer på overarm og på skrå, nede på sidene. Populært var det også å kjøpe Van Heusen hvitskjorter og glorete slips.

På lørdag og søndag var det populært å dra på dans i «Finnehallen», Syd Brooklyn, et møtested for skandinaver. Der kunne det til tider gå hardt for seg!!

Andre gikk opp på «kjerka» på 1st Place. De første til å ta imot oss var pastor Årdal. Hjelpepresten Åsheim, så vi opp til, ryktet gikk om at han hadde vært tidligere kommandosoldat!

Den vi satte mest pris var TANTE KLARA.

Hun tok i mot oss som om vi var hjemme! Vi fikk informasjon om steder vi burde se og om steder vi burde unngå. Som en sedvane fikk vi vafler og kaffe! Hun viste oss inn på leseværelse hvor vi kunne lese aviser hjemmefra. I kjelleren kunne vi spille billiard eller couronne.

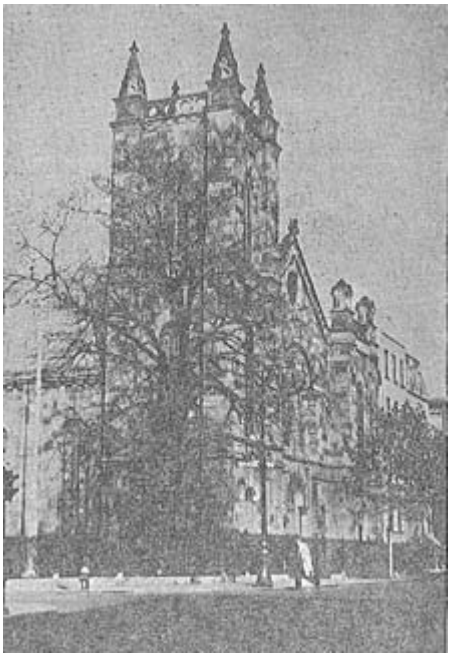

Den Norske sjømannskirke i Brooklyn

Vi traff noen få ganger skoleskipsgutter som var kommet over fra Norge, for å ta hyre om bord i norske båter på US øst eller vestkyst. Jeg mener å huske at de bodde på sjømannshjemmet oppe ved White Hall.

Jeg fortalte henne at jeg så etter en ny dress. Hun tok meg over til en herreekvipering på Manhattan, for at jeg kunne kjøpe en skikkelig dress! Den satt «som et skudd».

Tante Klaras hukommelse var fenomenal når det gjaldt den enkelte sjømann, hvilken båt en var på og stilling en hadde om bord.

Som et eksempel på hennes gjenkjennelse: 5 år etter at jeg hadde

Foto: Sjømannskirkens arkiv

avmønstret m/s «Heina» kom jeg tilbake som nyutdannet 3. styrmann på m/s «Ronda». Hun husket meg straks igjen, navnet på båten jeg hadde seilt på og at jeg var jungmann om bord !

Et populært sted for oss ung guttene var Frelsesarmeen oppe i Court Street.

Øverst i mønet finner vi FRELSESAR-MEEN. Huset er for lengst solgt, men fakta/legenden sier at navnet ikke kan fjernes uten tillatelse fra Salvation Army!

Leder i 1950-52 var brig. Wickstrøm, men brig. Gunnar Lundsten var «sjømannsvennen». Han organiserte sammenkomster for sjøfolk, organiserte turer over til Manhattan osv.

Vi drømte oss bort når vi så de søte jentene, bl. annet Jean, Lorraine og Gloria i familien Bayard.

Jentene hadde mistet sine foreldre i

Gunnar Lian i ny dress på toppen av Empire State Building

Empire State Building

378 Court Street, Brooklyn, NY
Foto : Gunnar Lian

ung alder. Faren var svensk og moren norsk. Foreldrene hadde begge vært frelsesoffiserer og døtrene bodde nå i Frelsesarmeens lokaler.

De snakket norsk og var som søstre for oss. Engang tok de med flere av oss ungdommene fra båten, på tur med «Subway» (undergrunnsbanen) fra Brooklyn over til Manhattan, hvor vi så en isbane badet i flomlys.

Det var helt fantastisk. Samtidig fortalte de om hvordan undergrunnsbanesystemet fungerte, slik at vi senere kunne klare oss på egenhånd. På returen fulgte vi jentene tilbake til inngangen til Frelsesarmeen hvor vi galant takket for en interessant tur og hilste farvel.

De var også med å lede gangen rundt juletreet på julefesten noen dager etter jul .

I Court Street holdt mange av de tidligere krigsseilerne, som følte seg utstøtte fra Norge. til.

Der var minst tre barer i i samme gaten . På en av barene, jeg tror den het «Nordlys», skjedde et sjalusidrap men vi var der. En politimann skjøt ned kjæresten som sto i baren .

Frelsesarmeen var «halmstrået», her fikk de komme inn for å sitte på de bakerste benkene under møtene og noe å spise etterpå.

Historiene jeg har herfra er mange:

Brigader Gunnar Lundsten og frue

Fra venstre : Jean, 19 år, Evelyn, 24 år, Ruth 23 år, Lorraine 16 år, Gloria (foran) 11 år. Bildet er tatt på taket av Frelsesarmeens hus i Court Street i 1950. Foto: Frelsesarmeen, Brooklyn, U.S.A.

Blant annet lettmatrosen ombord som hadde kjøpt seg ny dress hos «Lederfain» og en hatt til en dollar, samme sted. Han gikk opp på Frelsesarmeen for å vise seg frem. En av offiserene kom bort til ham og sa: «Jeg ser du er ny her. Du kan få klippe og barbert deg for en dollar, lenger nede i gaten. Overnatting kan du få for en rimelig penge i vårt herberge på Manhattan. Karen ble sterkt fornærmet og rød i toppen, hvorpå han utbrøt: «Trur du eg e nokon forbanna boms!»

Samme karen var med meg opp på et møte en tid senere. Han satte seg på den bakerste benken.

En av de «utstøtte» kom og satte seg på den samme benken. Han ba min kamerat på en litt bestemt måte om å flytte over til en benk lengre fremme. Det holdt på å komme til slagsmål mellom dem. Fremmedkaren sto på sin rett «Dette er vår benk, se til å komme deg vekk!» Hvortil lettmatrosen repliserte temmelig høyt: «Se te å flytte deg sjøl din forbanna boms!» Det endte med at vi flyttet oss fremover i salen, slik at fremmedkaren fikk benken sin som han mente å ha krav på.

Etterpå deltok vi sjøfolkene i bespisningen, med ekstra oppvarting.

Jeg har fått en kopi av et brev skrevet i oktober 1945, fra Brigadier Gunnar Lundsten til Frelsesarmeen i Norge. Brevet har en form for rapport, om hvilken betydning Frelsesarmeen hadde for sjøfolk i New York.

Frelsesarmens arbeid blant annet sjøfolk i New York. USA

Frelsesarmeen var, sammen med sjømannskirken like ved, et fyrtårn i en grå verden.

For ung

Et problem når vi kom opp i 17års alderen var å få adgang til nattklubben «Habanera» i Le Havre, Normandie, Frankrike. Jeg gjorde et klumsete forsøk med å endre årstallet i passet ! Jeg priser med i dag lykkelig for at jeg slapp å vise det til myndigheter senere.

Brev 8.november 1945 fra major Gunnar Lundsten, Frelsesarmeen, Brooklyn N.Y. til løytnant Tobias Øgrim i Oslo

U m i d d e l b a r t etterpå fikk jeg nytt pass, idet det første var gått ut på dato.

Lenge hjemmefra

Det vanlige var å være ute i flere år i strekk. Etter 6 måneder kunne en mønstre av, men bare nord for Brest i Frankrike

Etter 18 måneder om bord fikk en gratis hjemreise, men bare fra europeiske havner. Jeg tror det var 2 år fra bl. annet Syd Amerika og 3 år fra Østen.

Jeg sto 2 år om bord i den første båten, 2,5 år i den andre før jeg reiste hjem for å tjenestegjøre i det militære og 3 år maritim utdannelse, før jeg reiste ut som dekksoffiser. I mitt hjerte er jeg, etter mange år, fremdeles sjømann!

Min karriere avsluttet jeg der historien startet, men nå som lærer ved Bergen maritime videregående skole.

B. Bjørnsons utrykker godt utferdstrangen i fortellingen om Øivind og diktet «Undrer meg på hva jeg får å se….»

EPILOG I

Etter oppfordring fra pensjonerte kontordamer ved Bergen maritime skole, beretter jeg en liten historie fra den tiden jeg mønstret av fra det omtalte fartøyet M/S «Heina»:

Meningen var at vi ungguttene om bord, skulle sykle til Norge. Når dagen for avmønstring nærmet seg, trakk den ene etter den andre sitt gode forsett. Jeg hadde bedt mine foreldre om å sende sykkelen min med en av Det Bergenske Dampskipsselskap sine båter, M/S «LYNX». Kofferten sendte jeg tilbake til Bergen på samme måte. Enden på visen var at jeg sto igjen med punktert sykkel, på Keyser Thornton & Cie, sin kai og vinket adjø til «Heina» da hun forlot Antwerpen. Ingen ombord kunne glemme det.

Jeg kom meg i hvert fall av gårde og syklet hjem, men det er en annen «soge». Noen dager etter ankomsten i Bergen mønstret jeg på en nybygd, 4200 tonns, tankbåt ved A/S Bergen mekaniske verksteder i Solheimsviken.

Med denne båten, m/t «Josta» seilte vi fra Bergen til Antwerpen, som jeg hadde forlatt en måned tidligere.

M/S «Heina» lå tilfeldigvis i samme havn og offiserene kom om bord for å se rederiets nyanskaffelse.

Stor var forbauselsen da de traff meg. I utgangspunktet trodde de at jeg aldri hadde forlatt Antwerpen og spurte hvordan det gikk med det punkterte dekket. Jeg var selvsagt på gjenbesøk om bord i min tidligere båt, stor oppstandelse der også. De spurte blant annet om hvor jeg bodde i Antwerpen.

Det eneste mannskapet visste:

Før jeg startet på sykkelturen bodde jeg noen dager på Cafe Nordlys i et nyinnredet rom oppe på loftet.

Restauranten ble styrt av en dame, kalt «Trollkjerringen», gift med en nordmann. Utnavnet sa vel noe om utseendet. Hun hadde et hjerte av gull og passet på meg som en «smed». Kom jeg ned i restauranten etter kl.20:00, ble jeg sendt rett opp på rommet igjen. Leien var rimelig og maten fikk jeg gratis i tillegg. Dessuten kjøpte hun en feltflaske som ble fylt med saft, før jeg dro videre I tillegg fikk jeg et belgisk flagg, til å henge på sykkelen. Videre ble jeg rådet til å kjøpe 2 sykkelvesker til de mest nødvendige klærne, jeg ville ha behov for på reisen. Jeg var visst en av de få som hadde fått en klem av henne på mange år. Litt skjegget var hun!

Restauranten var nedlagt da jeg vendte tilbake noen år etter! Jeg fikk derfor aldri takket henne og vist at jeg hadde greid sykkelturen!

EPILOG II

Korpskadett Gloria avanserte og har nå i mange år vært oberstløytnant i Frelsesarmeen, Brooklyn.

Hun kunne senere berette om sin tragiske oppvekst:

Hennes mor Anne emigrerte fra Norge som ung jente. Hun kom til Brooklyn og ble ansatt som hushjelp hos en rik familie. Anne søkte fellesskap med landsmenn og besøkte frelsesarmeen i Court Street. Der møtte hun en svensk sjømann som hadde rømt fra skipet og ble værende i Brooklyn. De ble glad i hverandre, ble gift og fikk 6 barn. Familien bosatte seg i Court Street. Glorias bror, Roy Gordon, som den eneste gutten, døde før han var fylt et år. Gloria ble født et år senere, samtidig som faren ble syk. Han hadde drevet med sandblåsing, en som driver med rengjøring av bygg med sand som blir blåst ut under høyt trykk. Det var ikke verneutstyr i de dagene. Han utviklet silikose, en form for tuberkulose, forårsaket av sand på lungene. Han døde da Gloria var 1 år gammel.

Da Gloria var 11 år gammel reiste hun sammen med moren til Norge. Det var den første gangen på 25 år at moren var tilbake i Norge. Etter tre dager i Norge fikk moren slag og døde. Gloria returnerte til USA, sammen med sin avdøde mors legeme. Den eldste søsteren Evelyn var gift med Gunnar Lundstens sønn og bodde i en annen bydel. Hun og hennes mann flyttet tilbake til Court Street 378, for å ta hånd om søstrene. Etter at søstrene var ferdig med skolen flyttet den eldste søsteren med mann og barn. De øvrige 4 søstrene ble boende, men etter hvert giftet de seg og forlot barndomshjemmet.

Evelyns yngste sønn, Richard Lundsten, har vært behjelpelig med å fremskaffe bilder og litt historisk materiale.

Jeg vil takke følgende personer som har vært behjelpelig med fortellinger og bilder som gjorde historien mulig:

Marianne Westerlund, Den norske sjømannskirkens hovedkontor, Bergen, for bildet av «tante» Klara.

Edith Igland, i Lyngdal som ga meg telefonnummeret til Gloria Bayard.

Gloria Hohn (f. Bayard), pensjonert Lt. Colonel, Salvation Army Brooklyn for bilder og beretninger.

Kathleen Bearcroft, Major i Salvation Army, New Jersey.

Richard Lundgren, sønn av Evelyn og ektefelle (Korpsoffiserer i Court Street) for bilder og historie.

Sjøfartsmuseet i Bergen som sendte meg kopi av pass og kart med sjømannskirken på forsiden.

Kjell Lygre for å ha frisket opp deler av min hukommelse.

Chr. Brun Larsen:
Gullsmed og kunsthåndverker Thorvald Olsen (1870- 1941)

Thorvald Olsen ble født i Bergen 12. mai 1870 som sønn av gullsmedmester Theodor Olsen (1833-1890) og hans tyskfødte kone Frederikke Kock Ehrlich (1845-1905). Theodor Olsen var fra Kristiansand, og drog som ung mann viden om i fremmede land. Flere år ledet han det kjente firmaet «Brødrene Mathias» i Hannover, og deretter ble det lange opphold i Bremen, Wien og Paris, inntil han bosatte seg i Bergen, der han etablerte eget verksted i 1870.

Det er ikke å ta for sterkt i om man sier at Theodor Olsens verksted utviklet seg til å bli et kraftsentrum i det lokale gullsmedmiljø og var også impulsgivende for fagets folk på andre kanter av landet.

Gullsmedmester Theodor Olsen (1833-1890)

Blant de høyt begavede svennene som gikk ut fra dette verkstedet var Magnus Aase (1876-1953) og Theodor Olsens sønner Einar (1873-1943), Torkel (1885-1963) og Thorvald (1870-1941), som tør være den mest særpregede skikkelsen i de bergenske gullsmedenes krets langt inn i det neste århundre. Hans venn og medarbeider ved Kunsthåndverkskolen i mange år Christian Koren-Wiberg sier det slik: «Det kan ikke herske tvil om at Thorvald Olsen var landets første mann på gullsmedarbeidets område, Norges Benvenuto Cellini, mangesidig begavet og kunstner tvers igjennom».

Som sin far kom Thorvald også tidlig ut i verden. Det var en sterk liten kar som første gang besøkte Paris, men likevel så urolig og nervøs. Skjønt det av mange grunner var opplagt at han fortsetter farens virksomhet, lå der en uro og gnog i hans sinn. Var han på rett vei? Hans talent var farger; tegning og musikk og frem for alt hans formsans dro han til den ene kant, og sølvet til den andre kant. Hva ville bli det dominerende hos dette merkelige, sammen-

Punsjbollen som ble premiert i Paris i 1889, signert Theodor og Thorvald Olsen.

satte og høyt begavede mennesket?

Sølvet gikk av med seieren. De nye inntrykkene i Paris, og det han fikk se av gull- og sølvsmedkunst, lot ham forstå at selv om hans evner var spredt over mange felter, kunne de samles og virke harmonisk sammen i arbeidet for metallenes kunstneriske foredling.

Heldig var han da han fikk anledning til å arbeide på Colarozzie atelier under professor Rubeaus ledelse. Og av avgjørende betydning for hans utvikling ble de tre følgende årene, da han studerte ved det store Akademi for kunst og dekorasjon. Akademiets medalje fikk han med seg da han sluttet, og det var naturligvis et kraftig puff fremover.

Det vil føre for langt å komme inn på de mange større arbeidene som Thorvald skapte i den tiden.

Toppen nådde han uten tvil med «Punsjbollen» på Verdensutstillingen i Paris i 1889. «Bollen» vakte oppsikt både hos fagfolk og publikum. – Den

kjente kritiker for kunsthåndverk, Victor Champier (1851-1929), gav arbeidet den mest smigrende omtale i pressen, komplimenterte kunstneren personlig og laget illustrasjoner og inngående beskrivelse av arbeidet i praktverk hvor bare de fornemste saker fra utstillingen fikk plass. Kritikken heftet seg særlig ved den mesterlige måten de mange detaljene ble holdt i tømme, til vern om helheten. Som illustrasjonen viser, er vekten lagt på den sentrale frise, hvis billedstoff er komponert med renessansens saft og kraft. Helt i bollens ånd ser vil et mylder av englebarn som er kommet på galleien. De begynner så smått å smake på druen, smaken blir til mersmak, livslystens andel slippes løs, det blir dans og knall og fall, og til slutt kommer vognen for å kjøre de muntre småbarna hjem.

Et annet arbeid fra denne perioden av hans utvikling var en variasjon av Cellinis fat. Det ble solgt i Paris en uke etter at det var utstilt.

Men da inntraff noe som brakte ham vekk fra den veien som han med ungdommens lyse håp ville følge. Faren døde i august 1890, og Thorvald måtte reise hjem.

Det var forskjell på Paris og Bergen. Hjemme var kunsthåndverket den gang i regelen et bortgjemt begrep, som bare fikk et synlig utslag en høytidsdag, når mor i huset viste arvesølvet fram, eller far skrøt av empirens kommode. Følelsen fra den tid krevde sine hensyn, tvangen til å stille høyere og mer kunstnerisk betonte oppgaver for håndverkerne, og erkjennelsen av at rikdom

Thorvald Olsen. Fotoet er utlånt fra familien.

forplikter. Alt dette var på den tiden latente verdier. Og Thorvald hadde som mange andre store kunstnere ikke den forretningsteften som skulle til. Det er fortalt om han at i guttedagene hørte han til dem som alltid lot kameraten få to tredjedeler når han delte noe. Dette lille trekk er betegnende, for det fulgte ham livet ut.

Thorvald Olsen var ung, men utmerket rustet da han i 1890, 20 år gammel, ble kunstnerisk leder for sin avdødes fars firma, et firma som ble ledet videre av enken Fredrikke Olsen (1845-1905).

Innen det bergenske gullsmedhåndverket ble han etter hvert den ledende ved å kombinere kunstneriske øyne med

Magnus Aase.
Foto fra rundt 1920.

håndverksmessig dyktighet. I årenes løp ble han betrodd en lang rekke betydelige oppgaver, både til offentlige og private institusjoner, banker og kirker. Thorvald Olsen var også en dyktig skulptør, der altertavlen i Sandvikskirken og «Nordnesgutten» på Tollbodallmenningen er de mest kjente arbeidene hans.

Den 25. desember 1893 ble Thorvald Olsen medlem av Metodistkirken, og 26. oktober 1896 ble han opptatt i St. Johannes Losjen «Oscar t.d.s. Bjerge».

Han løste håndverksbrev i 1897, og startet eget firma, men etter kort tid gikk han konkurs, og begynte igjen i morens firma som holdt til i Valkendorfsgate nr. 13.

I 1891 begynte Magnus Aase i lære, og han bestod sin læretid i firmaet Theodor Olsen, og avla svenneprøve 1. november 1899. 18 dager etter fikk han sitt borgerbrev som gullsmedmester, og kort etter kjøpte han J. Beyer Hageliens forretning og verksted. Han hadde da fått med sin eldre bror Knut på handelen.

Fredrikke Olsen hadde lenge kjent Magnus Aase og hadde fått stor tiltro til hans faglige og organisatoriske evner. Hun overlot til ham ansvaret som forretningsfører for firmaet. I 1903 bad banken han om å taksere Fredrikke Olsens bedrift, og for takstsummen han hadde satt fikk han sammen med broren Knut med bankens godkjennelse kjøpe firmaet Theodor Olsen. Handelen ble ifølge firmaregisteret gjennomført 2. januar 1904.

Thorvald Olsen, som egentlig skulle ha arvet bedriften, samarbeidet godt videre med Magnus Aase. Men med tiden startet han på ny eget firma.

Enkefru Fredrikke Olsen ble sittende med eiendomsretten til Valkendorfsgate 13, og det var hennes myndige og selvskiftende arvinger som i juli 1909 overdrog eiendommen til a/s John Griegs bogtrykkeri.

I forbindelse med at Ole Bull-statuen ble avduket 17. mai 1901 stod det en liten notis i Bergens Aftenblad 18.mai:

Medallje, rimeligvis ved avduking av Ole Bull-statuen. fra 1901 Fotoet er utlpånt fra Museet Lysøen.

«Juveler Thorvald Olsen har udført en større Medallion i Bronce Relief af Ole Bull der er udstillet i hans Butiksvindu.» I dag finnes det to slike «Medallioner», en i tårnet på Lysløen, og en annen i Bullahuset på Valestrand.

Guttemusikken

Thorvald Olsen var stifter av Bergens første guttemusikkorps høsten 1908. Han har fortalt om bakgrunnen og oppstarten ved 25-årsjubileet:

«17. mai 1908 fikk jeg anledning å se barnetoget i Kristiania. Til min forbauselse fikk jeg da se et guttemusikkorps på 80 gutter. Det var gjennomgående ganske små skolegutter, alle kledd i hvite uniformer. Men det var karer som kunne spille. «Jegermarsjen» gikk med en presisjon som var enestående. Jeg hadde aldri tenkt meg at man kunne lære smågutter opp til et slikt samspill, og det gjorde et sterkt inntrykk på meg. Jeg synes det var en skam for Bergen at vi ikke hadde guttemusikkorps også. Straks bestemte jeg meg for å gjøre mitt til at Bergen skulle få et med det første. Den 18. mai traff jeg på «Karl Johan» en del høytstående bergensere. Jeg fortalte dem min hensikt, og de ble straks interesserte. Dette viste de ved å gi rundelige bidrag, og ønsket lykke til.

Da jeg kom til Bergen fortsatte jeg innsamlingen, som fikk stor tilslutning, og jeg kunne straks gå til anskaffelse av instrumenter. Disse ble bestilt i Bergen.

Medaljong laget av Thorvald Olsen ved unionsoppløsningen 1905.(Forside og bakside.)

Thv. Olsen, korpsets stifter.

Etter sommerferien var instrumentene ankommet, og jeg satte meg straks i forbindelse med musikkløytnant Carl Nielssen, som jeg mente var den rette mannen til å ta seg av guttene. Han ble meget begeistret for planen og lovet å gå i gang straks.

Nå var spørsmålet hvilken skole vi skulle begynne med. Det resulterte i at vi bestemte oss for Sandviken skole. Hvor vi mente det var en god «grobunn».

Jeg gikk så opp til daværende overlærer, hr Lange, og konfererte med ham. Han ble begeistret og tok med glede i mot tilbudet. Det var en ære for ham og Sandviken skole at den skulle bli den første som fikk et sådant korps. Det ble så sammenkalt et møte av de gutter som han mente hadde gehør, og fant ut hvilke instrument som passet for hver enkelt. Så var begynnelsen gjort, og arbeidet begynte.

Dette var i slutten av september, eller kanskje først i oktober 1908. Da begynnelsen var gjort, fikk løytnant Nielssen assistanse af hr. Hansen, som da var fløytist i «Brigaden», og han tok seg av treblåserne. Det var et hårdt tak for hr. Nielssen i begynnelsen. Dette var jo noe nytt, og man hadde ingen erfaring fra tidligere. Men da man var kommet ut i februar 1909, var man klar over at guttene kunne opptre i prosesjonen 17. mai. Dette viste seg å holde stikk, og publikum som så og hørte noe slikt for første gang viste en voldsom begeistring. Enkelte ganger var det endog vanskelig for guttene å komme frem, for publikum trengte på for å se dem.

Klokken 3 om ettermiddagen stilte korpset opp ved Christie-støtten og marsjerte til Underoffiserskolen, hvor det ble avholdt konsert. Det var stuende fullt hus og stor begeistring for korpsets prestasjoner. Ved utgangen var der opphengt bøsser, og guttene kunne rose seg av at den første konsert gav et godt overskudd. Dette var de første selvtjente penger.

Når det nå ved 25-årsjubileet skal skrives en beretning, og jeg er blitt bedt om å gi noen orienterende opplysninger om korpsets stiftelse og den første tid, har det vært meg en glede å kunne gi disse. Jeg håper at dette tjener til å fullstendiggjøre beretningen samtidig som jeg har kunnet oppfriske minnene fra den tid.

Thorvald Olsen.»

Bergens Kunsthaandverksskole startes 1909

Bergens Haandværks- og Industriforening valgte formannskap for den nye kunsthåndverksskolen og tilsatte som skolens direktør og førstelærer Christian Koren-Wiberg (1870-1945). Thorvald Olsen ble tilsatt som timelærer.

De to hovedlærerne Thorvald Olsen og Christian Koren-Wiberg utfylte hverandre på en måte som var ideell for skolen. Som et særlig aktivum brakte Thorvald til Kunsthåndverksskolen sin faste og sikre håndverkskyndighet. Skolen trengte nettopp en mann av hans støpning, en som stod på håndverkstradisjonens grunn og som derfor kunne binde skolen til det praktiske håndverk. Han var kunstner og han var gullsmed. Om noen skulle greie å få folk til å skjønne hva kunsthåndverk var, måtte det være nettopp Thorvald Olsen.

I unge år hadde Thorvald Olsen tumlet med planer om å bli billedhugger, maler eller musiker. Men lyst til å arbeide med metallenes kunstneriske foredling fikk overhånd.

Thorvald gav den nye skole prestisje i alle håndverkernes øyne. Han var selv utgått fra håndverkernes rekker. Når han i tillegg tok undervisningsarbeidet sitt meget samvittighetsfullt, og han lett knyttet kontakt med de unge, ble resultatet en håndverks- og kunstopplæring av høy kvalitet. Seg i mellom omtalte elevene ham ofte bare som «Thorvald». Han føltes nærmere for dem enn Koren-Wiberg, administratoren som med sin direktør- og doktortittel kunne mane en stakkars håndverksgutt til ærefrykt.

Fra Thorvald Olsens familiegravsted. Gullsmedmester Johan Eide (1916-), som stod læretiden hos Theodor Olsens Eft. og kjente brødrene Thorvald, Einar og Torkel Olsen, er rimelig sikker på at det var Thorvald selv som har laget dette relieffet som viser erkeengelen Mikael som overvinner dragen (djevelen).

Thorvald fant tilfredsstillelse i sin undervisning. Det alvor som besjelet ham, ble et eksempel for de unge. Han kunne formidle sin kunstglede til dem. Han kunne inspirere. Og mon ikke Thorvalds egen livsskjebne ble en på-

minnelse til de unge eleven om at kunstens vei kunne være vanskelig å gå?

Finn Glambek har fortalt om den hyggelige og kameratslige omgangstonen Thorvald Olsen og Koren-Wiberg hadde med elevene: «Koren kunne nok være både streng og formell når han ville, med det var slett ikke alltid han ville. Meget ofte var han kåt som en kjuagutt og la vekk all direktør- og doktorverdighet. Da snakket han den breiest mulige Bergensdialekt og muntret sine omgivelser. - Det fulgte festivitas med Koren-Wiberg. Han skapte et skolemiljø som elevene trivdes i. Stundom, når en elev hadde laget en mindre vellykket tegning, kunne han falle for fristelsen til å gi sin kritikk en noe drastisk form, men det skjedde alltid i all gemyttlighet. En gutt hadde, etter et fotografi, tegnet et portrett av Edvard Grieg, og viste kunstverket frem for Koren-Wiberg. «Er det Bismarck?», spurte Koren. «Nei, det skulle nå være Edvard Grieg». «Då har han forandret seg siden sist eg såg han.»

En elev hadde prøvd å tegne «Døende galler», men uheldigvis hadde det klassiske skulpturverk i guttens gjengivelse fått et muntert uttrykk i ansiktet. «Er han døende?», sa Koren. «Nei far, han er bare full og har gått overende på veikanten.»

Thorvald Olsen var alltid mild og oppmuntrende i sin korrigering, forteller eleven fra gamle dager. Hvor galt enn elevene modellerte, fant Thorvald alltid noe å skryte av. Innehaveren av et større gullsmedfirma i Bergen, elev av Kunsthåndverkskolen fra 1909, forteller at Thorvald Olsen en kveld stod lenge og så på ham mens han strevde med å få i stand en rose. Plutselig overtok læreren hele arbeidet. «Han er slett ikkje så verst. Men glem ikkje helhetsinntrykket for detaljene. Det bladet her, det var jamen godt. Men se her. Vi kan lage det slik også. Og hele tiden mens han snakket, arbeidet han med rosen. «Se no her. No blir han anderledes. Ser du kor mykje bedre han blir. No kommer han seg. Der har vi han. Ja no fikk du det bedre til.» I virkeligheten hadde ikke gutten rørt rosen med en finger siden læreren overtok.

Dødsfall

Thorvald Olsen døde 26. september 1941 og ble bisatt i Solheim kapell onsdag 1. oktober.

«Høytideligheten blev innledet med at organist Senneseth spillet «Air», hvorefter Bjarne Buntz (1901-1982) sang Lammers' «Sølvet» med akkompagnement av organisten. Et damekor sang «Bli hos oss mester, dagen heller».

Talen blev holdt av pastor Hervig ved Solheim distrikt av Årstad menighet over nogen ord i Paulus' brev til romerne, 8, 33-39 «Ti jeg er viss på at hverken død eller liv, hverken engler eller krefter, hverken hvad nu er eller hvad komme skal, eller nogen makt, hverken høide elletr dybde eller nogen annen skapning skal kunne skille oss fra Guds kjærlighet i Kristus Jesus, vår Herre.»

«Pastoren tegnet et smukt billede av

Gullsmed Thorvald Olsens grav på Møllendal. Foto fra DIS-Norges gravminner.

avdøde og nevnte at foruten å være en stor kunstner og håndverker, var han i høi grad en hjemmets mann, en mann som efterlot sig bare venner.»

Etter talen blev sunget «Som blad vi feies en for en».

På vegne av «Thorvald Olsen & sønns» arbeidere nedla herr Nordtvedt en smukk krans og uttalte at avdøde hadde vært meget for sine arbeidere, en dyktig læremester, ved hvis bortgang man hadde tapt meget.»

Der blev videre nedlagt kranser fra Bergens gullsmedlaug ved gullsmed Frank Pettersen, Norges gullsmedforbund ved herr Midttun, og Bergen krets av Norges guttemusikkorps ved vaktmester Olsen ved Sandvikens skole.

Til båren, som var dekket med et vell av blomster var bl.a. Fremsendt kranser fra Bergens håndverk- og industriforening, Norsk metallpakning, Hansa bryggeri, Vestlandske kunstforenings styre, eldre Nordnesgutter, Nordnes bataljon med sløife i bataljonens farger, og fra Theodor Olsens eftf. a/s med mange flere.

Båren blev senket til tonene fra Beethovens Andante.

Dag Bertelsen:
Noen glimt inn i vestlandsslekten Moss

Bergensposten nr. 1 for 2012 inneholder en artikkel om den bergenske sjømannen Albert Moss som var passasjer på Titanic. Senere seilte han ute både under første og andre verdenskrig og bar på minnene etter mange dramatiske opplevelser i sin pensjonisttilværelse. Han var vel 90 år gammel da han sovnet inn i sitt hjem i Persenbakken i Bergen den 4. juli 1973. Du kan lese mer om hans begivenhetsrike sjømannsliv i boken *Titanic og to verdenskriger*. Denne boken er skrevet av Alberts dattersønn Dag Bertelsen som også har skrevet denne artikkelen om slekten Moss.

Det finnes flere norske slekter som bærer navnet Moss. En (eller flere?) østlandsslekter har trolig sitt utspring i Moss i Østfold. Også i de nordlige landsdeler forekommer slektsnavnet Moss, dels etter en omskriving av det mer utbredte slektsnavnet Maas. Denne artikkelen dreier seg om slekten til Iver Simenson Moe som i 1783 kom til Ølve i Hardanger der han tok navnet Moss etter hjemgården Moen på Kvikne. Nedenfor får du noen glimt inn i hans og hustruen Elisabeth Margrethes bakgrunn og liv, samt deres etterkommere frem til første del av 1900-tallet.

De fleste vestlendinger med Moss som mellom- eller familienavn, er etterkommere etter Iver Moss i Ølve i Hardanger. Dessuten finnes det selvsagt mange etterkommere som ikke lenger bærer dette navnet, særlig etterkommere gjennom kvinneledd. Etterkommerne er tallrike på Vestlandet fra Bergen og sørover, men slekten er også spredd til mange andre deler av landet og ikke minst til USA gjennom utvandringen på slutten av 1800- og begynnelsen av 1900-tallet.

Elisabeth (Margrethe) gjennom århundrene

Ivers hustru, Elisabeth Margrethe, var prestedatter, født i 1754 i Hosanger i Nordhordland. Hennes mor het også Elisabeth Margrethe, født Brix, gift med Benjamin Olrich fra en velstående handelsslekt med røtter i Nord-Tyskland. Flere av kremmerleiene langs kysten sør for Bergen var i denne slektens eie, blant annet Bakholmen i Austevoll. Også mormoren bar navnet Elisabeth Margrethe, født Tønder i 1701, gift med proprietær Fredrik Brix på Steinkjergård i Sparbu. Morfar Fredrik døde allerede i 1737, men mormor Elisabeth Margrethe var en driftig enke. En restaurant i Steinkjer, byen som vokste opp omkring Steinkjergård, bærer fremdeles navnet "Cafe Madam Brix" etter henne.

Elisabeth Margrethe Tønders mormor bar også navnet Elisabeth. Denne Elisabeth var født i 1679 som datter av presten Melchior Wivel i Meldal og ble gift med farens etterfølger i kallet, Ole Olsen Tønder. Ole Olsen tilhørte en

slekt av handelsborgere som på begynnelsen av 1600-tallet kom til Trøndelag fra Tønder i Sønder-Jylland. Også denne Elisabeth var oppkalt etter sin mormor Elisabeth, født omkring år 1600 og gift med prest i Vår Frue kirke i Trondheim, Augustinus Wivel. Som om ikke det var nok: hennes mormor var Aspa-ættens Lisbeth Eriksdatter gift med Ouden Torsteinson som residerte i fiskeværet Veidholmen utenfor Smøla på slutten av 1500-tallet. Svært mange nordmenn kan føre sin slekt tilbake til dette ekteparet.

Elisabeth Margrethe Olrich, gift med Iver Moss, ga sin eldste datter navnet Elisabeth Margrethe. Datteren var født i Sparbu i 1775, men døde allerede i 1780. Fire av Iver Moss og Elisabeth

Margrethes sønner hadde døtre med navnet Elisabeth Margrethe. En av disse døtrene ble igjen oppkalt gjennom ett av sine barnebarn. Ytterligere noen eksempler er funnet på at slektens døtre har fått dette navnet, men omkring år 1900 døde disse gamle oppkallingstradisjonene gradvis ut, først i byene og etter hvert også blant den mer bofaste befolkningen på landsbygden.

Iver og Elisabeth Margrethes vei til Ølve i Hardanger

Iver var født i 1746 og var av velstående bondeslekt oppvokst på gården Moen i Kvikne; morsslekten kom fra Vingelen i Nord-Østerdal. Kvikneområdet var sterkt preget av gruvedrift på 1700-tallet. Iver fikk opplæring og avanserte til stiger, det vil si formann for deler av gruvevirksomheten. Mot slutten av 1700-tallet ble det nedtrapping i gruvevirksomheten i Kvikne, så Iver Moe var blant dem som midt på 1760-tallet dro nordover til de nyåpnede gruvene ved Gaulstad i Sparbu prestegjeld.

Her kom han i kontakt med stedets «kondisjonerte", blant dem familien Brix som midt på 1700-tallet holdt til på Steinkjergård. Da enken etter Fredrik Brix dro på årene, gikk det imidlertid tilbake med denne slekten. Sønnen Lars Fredriksen Brix var ikke i stand til å ta vare på eiendommene som gradvis forsvant ut av slekten. I huset til den 70 år gamle «Madam Brix" befant seg på begynnelsen av 1770-tallet hennes datterdatter, den knapt 20 år gamle Elisabeth Margrethe Olrich. Elisabeth Margrethe var høygravid da hun og Iver ble «copuleret" i Skei annekskirke i Sparbu den 11. november 1773. Parets første barn **Simen Christian** ble døpt i Mære hovedkirke den 4. søndag i advent. Selv ble hun introdusert 3. søndag etter nyttår. Hun var da 19 år gammel. Parets neste barn kom i 1775; som vi allerede har hørt, var det en datter som fikk navnet **Elisabeth Margrethe**.

I 1777 er dåpen til Iver Moes datter **Kirstina Sophia** innført i kirkeboken for Stod kirke. Hun ble født den 27. mars. Iver Moes "quinde" ble «introduceret" i Skei kirke den 5. søndagen etter "Trinitatis", det vil si fem søndager etter Trefoldighet, som igjen var første søndag etter pinse. I bygdeboken for Sparbu og Ogndal er det

anført at Iver hadde en datter Anna Sophia født utenfor ekteskap dette året, og at han samtidig hadde sønnen Arnt med sin hustru. Dette er neppe riktig. Kirstine Sophie ser i alle fall ut til å ha vært ekte nok. Sannsynligvis er hun oppkalt etter Ivers mor Kirsti Toresdatter. Elisabeth Margrethes farmor, Kirsten Povelsdatter, kan også ha vært i tankene under barnets dåp. Noen Arnt er ikke funnet i kirkebøkene i området dette året; navnet virker også helt fremmed i Iver og Elisabeth Margrethes slektskrets.

I 1779 var Elisabeth Margrethe i barselseng igjen og fødte parets tredje barn **Benjamin Olrich**. Han var oppkalt etter morfaren som døde som prest i Askvoll i Sunnfjord i 1763. I 1778 hadde mormor «Madam Brix" avgått ved døden 77 år gammel. I 1780 mistet ekteparet sin fem år gamle datter Elisabeth Margrethe. Senere samme år kom imidlertid et nytt guttebarn til verden. Siden begge bestefedrene allerede hadde fått sin oppkalling, valgte de å gi gutten navnet **Jocum Hagerup**, trolig en tributt til nylig avdøde bergverksmester Jocum Hagerup og dennes dattersønn Jocum Hagerup Angell født i Trondheim tidligere samme år.

Driften av koppergruvene ved Gaulstad hadde blitt satt i gang midt på 1760-tallet, men ut på 1780-tallet ble det klart at det ikke var mulig å få driften lønnsom. Etter noen kontroverser og en slosskamp ble stiger Iver Moe i 1782 bedt om å pakke sammen. Han ble i følge bygdeboken også dømt til å betale til sammen 58 riksdaler i bot, erstatning og saksomkostninger. Det lyktes ham likevel å bli engasjert som "Minermester i Bergen Stift". Han tok familien med den lange veien til Ølve i Kvinnherad der det ble gjort forsøk på å få lønnsom drift i de gamle koppergruvene i området.

Iver og Elisabeth Margrethe tok navnet Moss da de kom til Ølve

Våren 1784 var det dåp i annekskirken i Ølve for «Mons: Iver Mosses Søn Nom: **Frederic Brix**". Han var oppkalt etter morens for lengst avdøde morfar. Her får vi altså bekreftet at Iver

har tatt navnet Moss og gjort seg til stamfar for en slekt som er særlig tallrik på Vestlandet, men som også har spredd seg til resten av landet og til andre deler av verden, ikke minst til USA gjennom utvandringen på slutten av 1800-tallet og begynnelsen av 1900-tallet. I 1786 fikk Iver og Elisabeth Margrethe Moss nok en sønn. Han fikk navnet **Mathias Friis**, åpenbart en oppkalling etter en av partisipantene ved gruvene på Gaulstad i Sparbu der driften ble innstilt dette året. Når Iver ga sin sønn dette navnet etter at han var etablert i Ølve, kan det ikke ha vært for å innynde seg hos partisipanten, snarere må det ha vært i takknemlighet for tidligere hjelp og støtte.

Heller ikke i Ølve lyktes det å få gruvedriften lønnsom. I 1786 var det slutt også her. Iver, som hadde slått seg ned på gården Husa, var imidlertid ikke rådløs. Han ble tilsatt som "veiinspecteur" av den nyoppnevnte

generalveimester for Bergen Stift, Johannes Christopher Hammer, med spesielt ansvar for Hardanger og Voss. I samlingene ved Statsarkivet i Bergen etter generalveimesteren finnes det også et antall brev fra Iver Moss. Ett av disse brevene er gjengitt i artikkelen om Albert Moss i første nummer av Bergensposten for 2012. Iver var leilending på Husa inntil han og sønnene fikk kjøpt gården på begynnelsen av 1800-tallet. Iver og Elisabeth Margrethe ble boende på Husa resten av livet. Dette gårdsbruket er fremdeles i slektens eie.

Iver Moss sin datter Christina Sophia ble gravlagt andre søndag i advent i 1787. Alderen er angitt til 8 år, men dette må være den samme Kirstina Sophia som ble døpt i Stod kirke i 1777. Den 16. november året etter ble Ivers datter **Elisabeth Christina** døpt i Ølve kirke. Hun fikk navn etter sine to avdøde søstre. Selv fikk hun et langt liv og døde i Ølve i 1866, trolig uten etterkommere.

Ved årsskiftet 1790/91 ble **Peter Baade** døpt i Ølve kirke, han må altså ha blitt født helt mot slutten av 1790. Navnet er trolig en tributt til kjøpmann Peter Baade i Bergen som er omtalt i noen av Iver Moss sine brev angående kjøp av gården Husa. Den 27. juli i 1793 ble datteren **Elisabeth Sophia** døpt av sogneprest Nils Herzberg i annekskirken i Ølve. Navnet Sophia har hun trolig etter søsteren Kirstina Sophia som døde i 1787, men det er uklart hvor søsteren hadde dette navnet fra. I 1797 var Elisabeth Margrethe 43 år gammel. Hun hadde tilbrakt omkring åtte år av sitt liv i gravid tilstand. Hennes siste barn **Ole Tønder Olrich** ble født dette året. Han fikk navn både etter morens morfar, presten Ole Olsen Tønder i Meldal, og etter morens farsslekt Olrich. Barnet døde etter bare tre uker, men navnet ble ført videre gjennom broren Fredriks sønn Ole Tønder født i 1823.

Klare regler for etternavn ble ikke etablert før ved navneloven av 1923. Dette gjør at det tidligere ofte kunne være vanskelig å følge en person fra ett register til et annet. En regel er likevel stort sett enerådende i den aktuelle perioden: Kvinnene ble omtalt med mannens etternavn etter giftermålet. Skrivemåten for fornavn kunne også variere betydelig fra den ene kilden til den andre. Her er det forsøkt å standardisere noen av de navnene som forekommer mest hyppig, slik som: Iver, Simen, Jocum, Jocumine, Fredrik, Mathias, Jakob, Jakobine og Maddel.

Elisabeth Margrethes heroiske innsats bar frukter. Av hennes elleve barn nådde seks sønner og to døtre voksen alder. Bortsett fra den ene av døtrene fikk alle disse barn som igjen har en rekke etterkommere i dag. Alliansen mellom Elisabeth Margrethe Olrich og Iver Moe/Moss er et godt eksempel på sammensmelting mellom toneangivende embets- og kjøpmannsslekter og mer vanlige bonde- og håndverksslekter. Nedenfor skal vi se hvordan denne nye slekten Moss har spredd seg frem til begynnelsen av 1900-tallet.

Gården Husa der Iver og Elisabeth Margrethe holdt til. Foto: Eirik Moss

Kjerneområde for slekten Moss er Ølve i Kvinnherad

Iver og Elisabeth Margrethes to sønner Jocum Hagerup (1780-1826) og Peter Baade (1790->1865) ble begge boende i Ølve. Jocum giftet seg med bondedatteren Johanna Nilsdatter fra Åsen. Tre døtre og to sønner levde opp og har en rekke etterkommere både i Kvinnherad og i resten av Sunnhordland. I tillegg til stor etterslekt i kjerneområdet har de trolig også etterkommere fra Myge i Avaldsnes på Karmøy gjennom datterdatteren Johanne.

Peter Baade giftet seg i 1819 med den 40 år gamle enken Maddel Amundsdatter fra Husa. På tross av sin alder fikk Maddel tre sønner i ekteskapet med Peter, to av dem har en rekke etterkommere, først og fremst i Ølve. Peter skal ha tilbrakt sine siste år i Vats i Ryfylke.

Også Fredrik Brix Moss sin yngste sønn Ole Tønder ble boende i Ølve. Han giftet seg med Anna Amundsdatter fra Skarvatun og har en rekke etterkommere i Ølve, etter hvert også i andre deler av landet. Faren, Fredrik Brix, blir ellers nærmere omtalt senere i denne artikkelen.

Iver og Elisabeth Margrethes etterkommere i Sunnhordland er godt dokumentert gjennom det registeret som er gjort tilgjengelig på hjemmesidene til biblioteket i Stord kommune:

http://www.stord.kommune.no/Documents/Stord-folkebibliotek/Stamtavler/Moss-slekt-Husa-Olve.txt?epslanguage=no.

Benjamin (sønnesønn av Peter Baade Moss) og kone Ragnhild med seks av sine sju barn i Lia ved Dimmelsvik litt før 1920, fotografen står selv som nummer to fra høyre Foto: Eduard Moss jr.

Det er også etablert et arkiv med gamle fotografier fra Kvinnherad som er tilgjengelig her:

http://www.kvinnherad.folkebibl.no/cgi-bin/websok-bilde**.** Derfor blir det ikke brukt mer plass på denne delen av slekten her.

Slekten Moss i Bergen

Tre av Iver og Elisabeth Margrethes sønner var lærlinger i Bergen i 1801. Fredrik Brix og Mathias Friis gikk i skomakerlære, Benjamin Olrich gikk i bakerlære. Det er særlig sistnevnte som har satt spor etter seg i Bergen. Foreløpig finnes det ingen samlet fremstilling av den bergenske delen av slekten Moss. Tabellen nedenfor gir imidlertid et visst innblikk i de første generasjonene av denne slekten. Her er det tatt med kun de barna som nådde voksen alder. Denne tabellen er helt sikkert ikke komplett, forfatteren vil sette stor pris på korreksjoner og suppleringer til innholdet både i denne tabellen og ellers i artikkelen.

Benjamin Olrich Moss (1779-1831) var bakersvenn da han giftet seg første gang i 1802 med Gjertrud Lassedatter. I dette ekteskapet hadde han to barn, en datter Elisabeth Margrethe som døde ett år gammel i 1809, og en sønn Gabriel Frøyset som døde ugift 21 år gammel i 1823. Gjertrud døde allerede i 1810 og Benjamin giftet seg på nytt året etter med Abrahamine Christiane Schneider (1772-1873). Da ble han titulert som tollbodvekter. Abrahamine var født i København i 1782 og kom til Bergen sammen med foreldre og søsken på slutten av 1700-tallet. Faren Christian Salomon er omtalt som tambur og bombarderer ved artilleriet.

Elisabeth Sophia (1793-1839) var den eneste av Iver og Elisabeth Margrethes

døtre som fikk barn. Hun giftet seg i Bergen med skreddermester Jakob Christopher Helland. Gjennom deres yngste sønn Jocum Hagerup har de mange etterkommere i Bergen, blant annet med navnet Helland. Den eldste datteren, Arnoldine Margrethe, var bosatt i Bergen og gift med David Amundsen. Det ser ikke ut til at de har noen stor etterslekt, men barnebarnet Finn Amundsen, som drev firmaet F. G. Amundsen i Bergen i første halvdel av 1900-tallet, hadde i alle fall barn.

Iver og Elisabeth Margrethes eldste barn, Simen Kristian, bosatte seg på farens hjemgård i Kvikne, noe som blir omtalt senere i artikkelen. Hans sønnesønn Albert Julius Eliassen flyttet fra Tromsø til Bergen der han i 1905 giftet seg med Lina Andersdatter fra Sunde i Kvinnherad. De har høyst sannsynlig etterkommere i Bergen, blant annet med navnet Eliassen. Den samme Simen Kristian i Kvikne fikk i år 1800 sønnen Simen med piken Maren Simensdatter fra Folldal. Denne Simen Simenson skal senere ha oppholdt seg i Bergen, men det har ikke lyktes å påvise noen etterkommere etter ham.

Mosseslekt i Sand og Stavangerområdet

Ytterligere ett område har hatt stort innslag av Mosseslekt i løpet av 1800-tallet, nemlig strandstedet Sand i Ryfylke. Fredrik Brix Moss (1784-1827) hadde gått i lære i Bergen og var mesterskomaker da han omkring 1810 giftet seg med Jensine Sophie Henriksdatter Lind (1785-1867). Selv bodde de i Ølve hele livet, men tre av barna slo seg ned i Sand i Ryfylke. Det var Iver Kristian, Henrik Lind og Bolette Elisabeth. Sistnevnte giftet seg med skolelærer Ole Tolleivson. Slekten ble etter hvert tynnet ut i Sand, blant annet fordi en del flyttet til Stavanger med navnene Iversen, Moss-Iversen, Garpestad, Evertsen, Stokke mm. Flere av barnebarna reiste til USA, dette er omtalt senere i artikkelen.

Også Mathias Friis har satt spor etter seg i Rogaland gjennom sitt yngste barn, sønnen Mathias Friis født i Bergen i 1825. Etter en del år ute i verden, blant annet i Danmark, landet Mathias 40 år gammel i Vigeså i Rogaland. Her giftet han seg med den 20 år gamle Anna Ommundsdatter og arbeidet som skredder. Han og Anna fikk sju barn, til dels med fargerike navn, som alle levde opp. Minst fire av døtrene ble gift og bosatt i Sandnes og Stavanger: Olida Antalia gift Stangeland, Ingine Nordinda Afrika gift Kløgetvedt, Emma Emiline Milvina gift Gramstad og Elida Gabrielle gift Torkelsen.

Vestlandsslekten Moss etablerte seg også på Østlandet

Mathias Friis Moss (1786-1844) var gift med Karen Maria Marøen og bodde hele livet i Bergen.

Etterkommerne ble imidlertid godt spredd, vi har allerede omtalt sønnen

Søskenbarna Fredrik Moss (sønn av Iver Kristian) og Jensine Sophie Olsdatter (datter av Bolette Elisabeth) giftet seg i Sand i Ryfylke i 1875, de var oppkalt etter sine felles besteforeldre. Fra Sandsboka

Mathias Friis Moss på Vigeså. Den eldste datteren Elisabeth Margrethe (!) giftet seg i Bergen med Jakob Nilsson Titlestad. Deres barn Caroline Martine giftet seg med Johan Hermansen og har stor etterslekt i Oslo og Vestfold. Sønnen Hans Jakob Hermansen og Helga Olsen hadde fem barn i alderen 0-10 år da de begge ble revet bort. Med familiens hjelp vokste de opp og har mange etterkommere både i Oslo, Vestfold og USA. Også navnene Titlestad og Krohn er å finne blant denne slektsgrenens etterkommere i USA.

To av Benjamin Olrichs døtres døtre dro fra Bergen til Kristiania på slutten av 1800-tallet, et par av dem har trolig etterkommere med navnene Nordby og Heltberg.

Iver og Elisabeth Margrethes sønn Simen Kristian i Kvikne hadde en sønn Elias i Tromsø. En av Elias døtre, Eline Sophie, var gift med Amund Pedersen og flere av deres barn flyttet til Oslo på slutten av 1800-tallet, naturlig nok med etternavnet Pedersen. Også enkelte andre etterkommere etter Simen Kristian i Kvikne ble bosatt på

Johan Herman Hermansen (1835->1875) og Caroline Martine Titlestad (1842->1910) var bosatt både i Bergen, på Bømlo og i Lindås før de slo seg ned i Kristiania.
Tilhører Rolf Fries

Etterkommere etter Benjamin Olrich og Abrahamine Moss i fire generasjoner

Barn	Barnebarn	Oldebarn	Tippoldebarn
Gerhard Christian Fredrik (1813-1856) & 1845 i Bergen Ingeborg Nilsdatter	Johan Martin (1854-1920) & 1881 i Bergen Nikoline Tandberg	Holger (1882-1967) & 1915 i Bergen Inga Sophie Tiller	I Bergen: Doris
	Conrad Nicolai	Ingen påvist	
Benjamin Olrich (1816-1892) & 1841 i Bergen Marthe Christine Eliasdatter Benjamin Olrich og hans sønn Christian Salomon	Berentine Ulrikke (1841-1904) & 1864 i Bergen Svein Andreas Monsen	Tina Benedikta & 1886 i Kristiania Thorvald Nordby	I Oslo: Thorleif, Arthur, Laila
		Hanna Andrea & <1890 i Kristiania Arnljot Heltberg	I Oslo: Svein Harald, Sigrid Dagny, Aslaug, Arnljot
		Ingvald Daniel	Ingen påvist
	Eduard Wilhelm (1846-1908) & 1872 i Bergen Dorothea Andersdatter	Bernhard (1872-1855) & 1898 i Kristiania Nikoline Simonsen	I Bergen: Ingrid, Einar
		Albert (1882-1973) & 1919 i Bergen Ingrid Bernhardsdatter Moss	I Bergen: Gunvor, Egil, Reidun
		Sigurd (1884-1958) & 1922 i Bergen Marie Jæger	I Bergen: Fredrik, Berit
		Eduard, Agnes, Arthur	Ingen påvist
	Christiane Abrahamine # Jacob Blaauw Kramer	Dagmar	Ingen påvist
	Christian Salomon (1852-1913) & 1852 i Bergen Berthe Karine Nilsdatter Marthe Christine Eliasdatter (høyst sannsynlig)	Carl Martin (1871-1950) & 1898 i Bergen Lina Kristine Jensen	I Ålesund og Molde: Ingrid, Benjamin, Martha, Leif Martin, Karin, Karl Kristian, Birger, Dagny
		Betzy Kaldea (1889-1969) & 1916 i Bergen Birger Svendsen	I Bergen: Anny, Wenche Birgit
		Dagny (1884-1965) & 1908 i Bergen Alfred Severin Andersen	I Bergen: Alf Sverre, Randy, Sigrid Kirsten, Adolf
		Alf (1891-1946) & 1916 i Bergen Matilde Birgitte Tvedt	I Bergen: Willy, Halfdan, Asbjørn
		Leif Johan (1886-1966) & 1911 i Bergen Helma Bergljot Løvig	I Bergen: Berly, Thorleif, Finn, Arthur
		Inga, Benjamin	Ingen påvist

Barn	Barnebarn	Oldebarn	Tippoldebarn
Simon Johan (1819-1878) & 1861 i Kinn Elen Kristine Eriksdatter	Andreane Erika & 1881 i Bergen Theodor Arnesen	I USA: Theodor, Carl, Eduard	Mangler informasjon
	Johan Ulrik & i USA Jenny Marie Gjertsen	I USA: Erna Simolante, Frank Ulrik, John, Marion	Navn: Moss, Breitenbecker
	Gerhard Christoffer & <1892 i USA Therese Andersen	I USA: Georg, Gerhard	Navn: Moss, Gardner
	Eleonora Maria & <1889 Ole Morup Hysing Olsen	Svanhild, Olaf, Helga, Eleonora, Marie, Trygve, Åsny	I USA: Mangler informasjon
	Amalie Fredrikke & 1892 i Bergen Johan Arnt Olsen	Elise, Arthur Johan, Sigurd Moss, Randi, Bergljot, Fridtjof, Ester	I Bergen: Mangler informasjon
	Gjertrud Kristofa, Hilda Kristofa, Henrik Nikolai	Mangler informasjon	
Marie Elisabeth (1822-1887) & 1863 i Bergen Christopher Samuelsen	Ingen påvist		

indre østlandsområdet, blant dem noen søsken med etternavnet Bakkenberg samt Helga Lovise Hagen, gift Sørensen, på Elverum/Skedsmo.

Finnes det fremdeles Mosseslekt i Danmark?

Mathias Friis Moss sin sønn Iver Mathiasson Moss (1812-1852) dro til Danmark som skomaker og giftet seg i 1841 i København med Karoline Jakobine Gossel. Iver døde imidlertid allerede i 1852 og etterlot seg enken Caroline Jakobine med de fire barna Martin Friis, Ida Jørgine, Tecla Martine og Betty Ida. Caroline giftet seg på nytt i 1854 med Christen Bruun. Det er ikke klarlagt hvordan det siden gikk med Iver og Carolines barn.

Stamfarens eldste sønn Simen Kristian på Moen i Kvikne

Simen Kristian var den eneste av Iver og Elisabeth Margrethes sønner som ikke tok navnet Moss. I 1801 fikk han med farens hjelp kjøpt hjemgården Moen på tvangsauksjon. Det var den barnløse onkelen Tore Simensen som ikke lenger greide å sitte med gården. Moen var nabogård til Kvikne kirke. Her drev Simen brennevinshandel, stedet utviklet seg til et drikkemiljø som også Simen ble en del av. Han fikk problemer med økonomien og

Simen og Kjerstine på Tysksæter i Innset hadde gjennom datteren Kjerstine en rekke barnebarn. Fra Innsetboka

måtte selge gården i 1825.

Simen Kristian (1773-1850) giftet seg i 1805 i Kvikne med Ingeborg Estensdatter (1785-1856) fra Hovin i Gauldal. Deres ni barn, åtte sønner og en datter, ble spredd rundt om i landet fra Flekkefjord i sør til Tromsø i nord, alle en tid med navnet Moe. Det er påfallende at Simen Kristian ikke har gitt noen av barna navn etter sine egne foreldre. Både Iver og Elisabeth Margrethe forekommer imidlertid i etterfølgende slektsledd.

Vi har hørt at Simen Kristian hadde en «uægte" sønn som trolig endte sine dager i Bergen. En av de ekte sønnene, Trond, slo seg til slutt ned på et bruk under hjemgården, men var trolig barnløs. En annen sønn, Arne, slo seg ned på Tysksæter i nabobygden Innset. Han hadde kun ett barn, Simen, som på sin side hadde en sønn og en datter. Datteren, Kjerstine Margrethe, gift med Mikkel Bakkenberg, fikk imidlertid hele 13 barn som ble spredd både til Østlandet, Trøndelag og Sverige.

Simen Kristians sønn Tore dro til Oppdal der han giftet seg og slo seg ned. Selv fikk han et langt liv, han døde 98 år gammel i 1913, men de fleste av hans barn og barnebarn døde før de nådde voksen alder. Det er ikke avklart om han har etterkommere i live i dag.

Simens eldste sønn Esten var oppkalt etter morfaren fra Hovin. Esten kom av en eller annen grunn til Flekkefjord der han ble garveriarbeider. Han var gift og hadde fem barn, men tre av barna døde i ung alder. De to siste, døtrene Severine og Pauline, reiste til USA. Severine var gift og hadde datteren Ane Margrethe, men det er ikke klarlagt om noen av dem har etterkommere.

Simen Kristians sønn Elias dro først til Bodø. En «uægte« sønn, Iver, levde fremdeles i 1875, men det er ikke påvist at han hadde barn. Elias giftet seg så i 1839 med Pernille Marie Jensdatter. Omkring 1860 flyttet familien med sine fem barn til Tromsø. Det er tidligere fortalt at den yngste av sønnene, Fredrik Wilhelm Eliassen, ble bosatt i Bergen. De to eldste sønnene, Simen Kristian og Albert Julius Eliassen, ble boende i Tromsø og har mange etterkommere der. Elias datter Anne Petrine ble gift med Peter Sundstrøm fra Oscarshamn i Sverige. De har mange etterkommere i Tromsø, men sønnen Voldevin Emil dro til USA og har stor slekt der. Elias datter, Eline Sophie, var gift med Amund

Johan Henrik Rye Holmboe var en sentral person i Tromsø på begynnelsen av 1900-tallet, han fikk deler av sin utdannelse i USA
Fra Tromsø bys historie

Pedersen har etterslekt både i Tromsø og i USA, samt i Oslo som tidligere fortalt.

En hver slektshistorie har eksempler på det som tidligere ble betegnet som «uægte» barn, noen av dem er omtalt foran. Disse barna kunne nok ofte få en vanskelig oppvekst, dette er heldigvis et mindre problem i dag. Ett av Elias og Pernille Maries mange barnebarn var Ivarna Marie Pedersen som i 1892 fikk sønnen Clarence Rye Holmboe i USA. I Clarences identitetspapirer er faren angitt som Johan Rye Holmboe. Clarence oppholdt seg hos morens foreldre i Tromsø i år 1900. I 1910 reiste han fra Oslo tilbake til sin mor i Chicago. Det er neppe for dristig å anta at faren var den senere bedriftseier, politiker og statsråd Johan Henrik Rye Holmboe i Tromsø, som for øvrig giftet seg i 1893 med sin tremenning Johanne Adolfa Holmboe og fikk seks døtre.

Simen Kristians yngste sønn, Knut kom til Melhus 20 år gammel i 1843, men det har ikke lyktes å klarlegge hvor han senere ble av.

I tillegg til de seks sønnene som er omtalt foran, hadde Simen Kristian i Kvikne også en datter Karen Kirstine. Hun fikk to døtre, begge "uægte», først Ingeborg Karoline med Anders Andersen i 1851, dernest Elisabeth Margrethe (!) med Nikolai Edvard Jensen i 1858. Karen Kirstine og døtrene bodde senere i Trondheim, men det er så langt ikke påvist noen etterkommere etter dem.

Mange av Mosseslekt reiste til USA

Store barnekull, redusert barnedødelighet og gradvis bedre helsestell førte til betydelig befolkningsøkning utover på 1800-tallet. Mange fikk problemer med å skaffe seg et levebrød i det gamle bygdesamfunnet. Noen flyttet til kysten og til byene, men for mange gikk turen videre til USA, gjerne til slektninger som hadde reist over tidligere. Iver og Elisabeth Margrethes barnebarn Martine Mathiasdatter var blant dem som dro til USA med mann og barn i 1870. De har mange etterkommere «over there", noen av dem med etternavnet Hagestad etter en gård i Ulvik i Hardanger der Martine og mannen Ole Olsen hadde bodde en tid.

I alt har forfatteren registrert vel 60-70 personer av Mosseslekt som dro fra Norge til USA sist på 1800-tallet og først på 1900-tallet. Noen av disse

Far og mor Thomson og de tre yngste barna kom tilbake fra USA på begynnelsen av 1900-tallet, barna og moren Karen Olena, født Underbakke, tilhørte slekten Moss, barna bosatte seg senere i Holmestrand. Fra Sandsboka

utvandrerne tok med seg slektsnavnet Moss, men mange hadde andre navn som Iversen, Hagen, Pedersen, Sundstrøm, Olsen, Hagestad, Nerhus, Kaarhus, Dahlstrøm, Underbakke, Thomson, Strømstedt, Tollevsen, Ugelie, Sands, Hermansen, Krohn, Titlestad, Kløgetvedt, Helland, Beckstrøm m.fl. Enkelte av dem som dro til Amerika, vendte senere tilbake til Norge, blant dem familien Thomsen fra Sand i Ryfylke.

Livet tok slutt også for Iver og Elisabeth Margrethe Moss

Iver og Elisabeth Margrethe Moss fikk et langt liv i Ølve. De aller fleste av deres barnebarn var født før Iver døde i 1828 i en alder av 82 år. Iver ble av en eller annen grunn gravlagt på Assistentkirkegården i Bergen, gravstedet er imidlertid for lengst borte. Elisabeth Margrethe avga følgende erklæring i anledning ektemannens bortgang:

> *At det har behaget den algode at bortkalde til et bedre liv min elskede og uforglemmelige mand, Oberst og Wei-inspecteur Iver Moss i en alder af 83 år. Han henslumrede fra mig, gjensiddende enke, den 27. oktb. Fader til 11 børn og 48 børnebørn, var gift 54 år med Elisabeth Margrethe Moss, som smertelig tillige med børn, begrede hans dødsfald, hvilket jeg ikke vil undlade at bekjendtgjøre for nær og fraverende familje og venner.*

Elisabeth Margrethe har her oppgitt at hun og Iver hadde 48 barnebarn. Det har hun tydeligvis har hatt god oversikt over selv om enkelte av barna bodde ganske langt unna. Hun har nok talt

med også dem som allerede var døde. Artikkelforfatteren har identifisert kun 44 av disse barnebarna. For oldebarn og nyere generasjoner er nok listen foreløpig enda mer mangelfull. Her trengs det bistand fra folk med kunnskaper om både gamle og nye slektsledd.

Elisabeth Margrethe rakk å bli oldemor, noe hun muligens selv var uvitende om. Hennes eldste kjente oldebarn, ble født på Moen i Kvikne i 1833. Han fikk navnet Iver, faren var Simen, den ektefødte sønnen til Elisabeth Margrethes eldste sønn Simen Kristian. Elisabeth Margrethe døde 85 år gammel og ble gravlagt i Ølve i 1839.

De viktigste kildene for innholdet i denne artikkelen er:

- Bygdebøker fra aktuelle områder, særlig Kvinnherad, Sand, Avaldsnes, Kvikne og Sparbu
- Arkivverkets databaser og scannede kirkebøker
- Digitaliserte folketellinger og kirkebøker i USA
- Andre mer eller mindre pålitelige kilder, f.eks. slektsbøker og private databaser
- Eget slektsregister og private bildesamlinger

Artikkelen er i stor grad basert på forfatterens register med bortimot 1000 genetiske (?) barn, barnebarn, oldebarn, tippoldebarn og tipptippoldebarn etter Iver og Elisabeth Margrethe Moss i Ølve. Dette registeret skal utvilsom kompletteres i tiden fremover for de aktuelle generasjonene. Forhåpentligvis vil dette resultere i en mer fullstendig artikkel eller bok om de første generasjonene av denne nå så tallrike slekten. Så kan andre som har interesse av det, supplere med nye slektsledd for sine egne grener av denne slekten i årene fremover.

Artikkelen er utarbeidet med bistand fra Rolf Fries i Hvittingfoss, Knut S. Andersen i Bergen og Eirik Moss i Leirvik.

Statsarkivet i Bergen — byggesaken er inne i siste fase

Ting tar som kjent ofte tid, og ikke sjelden må vi avfinne oss med at det slett ikke skjer noe i det hele.

Initiativet til utvidelse av magasinkapasiteten ved Statsarkivet i Bergen ble tatt i januar 2000. Seinere har prosjektet utviklet seg og vokst. Her har heldigvis noe skjedd!

Etter nesten 13 år er det med stor glede og betydelig lettelse vi kan slå fast at byggesaken nå er i ferd med å komme i mål!

Vi overtok de nybygde magasinene høsten 2011. I oktober 2012 er lokalene i bygget fra 1921 ferdig restaurert og ombygd. Den offisielle overtakelsen og innvielsen skal skje 12. desember 2012.

Døren inn til ekspedisjon og lesesal er ådret og tilbakeført til 1921-utseende. Foto: Tom Myrvold.

Gjennom sommeren har det vært arbeidet konsentrert med restaurering og maling av rommene i kontorbygget fra 1921. Alle vinduene i 1921-bygget har vært tatt ut, dårlige trematerialer er erstattet, enkelte ruter er skiftet ut med ruter av samme kvalitet, og vinduene er satt inn med 12-15 strøk med linolje. Alle beslag, spikre og skruer har vært behandlet, og vi kan nå regne med at vinduene er klare for nye 80-100 år.

Arkitekt Jens Treider har laget en fargearkeologisk kartlegging av bygget fra 1921, og man har på grunnlag av denne studien valgt farger og tekniske

utforminger.

Dører og vinduskarmer er nå ådret og framstår med eikepreg. Gulvbelegget er nå igjen blitt mørkerødt, og veggene på den tidligere lesesalen og de nærmeste rommene er blitt mørkebrune.

Også i det ytre framstår endringene i Årstadveien 22 som betydelige. Hele bygningen har fått ny maling, og er nå betydelig hvitere enn den var før oppussingen.

Den nye hovedinngangen kommer inn fra syd. Det er bygd trapp i sort og hvit betong opp fra Stemmeveien og bro over bunkeren fra krigsårene og inn til andre etasje i magasinbygget fra 1921.

Den ny adkomsten knyttes til en ny gjennomgang fra vestsiden (Årstadveien), og på østsiden til den nye parkeringsplassen. Fra denne er det også mulig å kjøre inn med rullestol. Innkjøring til denne plassen skal skje fra østsiden av bygget og fra Stemmeveien.

Plassen mellom den nye adkomsten og 2011-bygget skal støpes i hvit betong. Plassen skal lyssettes, og det er her det nye kunstverket (Statsarket) skal monteres.

Muren langs Stemmeveien er på plass og pusset. Den gamle muren er under behandling. Panservognga rasjen er også restaurert.

Det gjenstår å kle 2011-bygget i vevd kobber. Konstruksjonen som denne

På østveggen av 2011-bygget er porten i kobber nå kommet på plass. På resten av denne veggen skal det spennes opp kobbervev.

kobberveven skal spennes over en stålkonstruksjon, som nå er på plass. Kobberveven har betydelig vekt, og konstruksjonen som skal bære den må derfor være solid. Vi ser med spenning fram mot å få se den ferdige montasjen. Hvor mye vil man kunne se inn og ut gjennom kobberveven, og ikke minst hvordan vil dyrelivet bli på innsiden av veven?

Over: Den gamle lesesalen har fungert som konserveringsverksted for dører og vinduer, og eimen av linolje har ligget tett.

Under: Den tidligere lesesalen har fått ny maling på vegger og tak, gulvbelegget er på plass, lampene er montert opp og dørene og karmene er ferdig ådret.

Den nye lesesalen går over to etasjer i magasinbygget fra 1921. Store deler av dekket mellom første og andre etasje er tatt bort, slik at samlet takhøyde i den nye lesesalen er nesten 5 meter. På vestsiden er det laget til en balkong i fortsettelsen av inngangspartiet. Fra balkongen kan man bruke heis ned til lesesalen..

Trappen som går fra lesesalen og til den nye inngangen er på plass, og parketten på den nye lesesalen er også lagt.

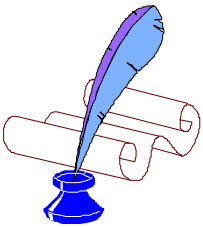

Over: Den nye lesesalen dekker to etasjer i magasinbygget fra 1921. Dekket mellom de to etasjene er fjernet.

Under: Statsarkivets fasade høsten 2012 etter oppussingen.

Postadresse:
Statsarkivet i Bergen
Årstadveien 22
5009 Bergen
Tlf: 55965800

epost: statsarkivet.bergen@arkivverket.no
digitalarkivet@arkivverket.no
Internett:
http://www.arkivverket.no/bergen/om.html
http://www.digitalarkivet.no/

De siste utgavene i denne serien:

2003

2004

2/2004

1/2005

2/2005

3/2005

1/2006

2/2006

3/2006

1/2007

2/2007

3/2007

1/2008

2/2008

3/2008

1/2009

2/2009

3/2009

1/2010

2/2010

3/2010

1/2011

2/2011

3/2011

4/2011

1/2012

Lese Bergensposten på farten?: